

UiO : **Det juridiske fakultet**

MANGELSUTBEDRING

Kjøpslovens system belyst med et utvalg standardkontrakter

Kandidatnummer: 610

Leveringsfrist: 25.11.2012

Antall ord: 17981

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Presentasjon av tema	1
1.2	Nærmere presisering og aktualitet.....	3
1.2.1	Rettslig perspektiv.....	3
1.2.2	Utbedringssystemets to varianter	3
1.2.3	Utvalg av kontrakter og begrunnelse	4
1.2.4	Hensyn.....	7
1.2.5	Avgrensning	9
1.3	Rettskildebildet.....	9
1.3.1	Kjøpsretten	9
1.3.2	“Klausuljus”	11
1.3.3	Kort om internasjonale kontraktsforhold	13
1.4	Fremstillingen videre.....	14
2	GRUNNLEGGENDE VILKÅR.....	15
2.1	Innledning.....	15
2.2	Mangel.....	15
2.2.1	Mangelsbegrepet	15
2.2.2	Risikoens overgang	16
2.2.3	Funksjonsfordeling.....	17
2.2.4	Tvist vedrørende mangel.....	18
2.2.5	Nærmere om “utbedringsgaranti”	19
2.3	Reklamasjon	24
2.3.1	Kjøpslovens regel.....	24
2.3.2	Reklamasjonsplikt før levering	24
2.4	Begrensning av utbedringsplikten	26
2.4.1	Objektivt krav på retting?.....	26

2.4.2	Misforholdsbegrensningen	27
3	RETTEPLIKTENS OMFANG	32
3.1	Problemstilling.....	32
3.2	Følgeskader.....	32
3.3	Berikelse	35
3.4	Forholdet til underleverandører	37
4	GJENNOMFØRING AV MANGELSUTBEDRINGEN	38
4.1	Stedet for rettingsarbeidet.....	38
4.1.1	Problemstilling	38
4.1.2	Fraværende regulering i kjøpsloven.....	38
4.1.3	Detaljerte bestemmelser i tilvirkning	39
4.1.4	Garantimaskinist	42
4.2	Nærmere om plassering av utbedringskostnader	43
4.2.1	Utgangspunkt	43
4.2.2	Tilleggs kostnader	43
4.3	Tidsperspektivet for gjennomført retting.....	49
4.3.1	Problemstilling	49
4.3.2	Rettefristen	49
4.3.3	Antall forsøk.....	52
4.3.4	Fraværende tidsavgrensning.....	53
4.3.5	Umiddelbar utbedring	54
5	RESULTATET AV RETTINGSARBEIDET	56
5.1	Problemstilling.....	56
5.2	Rettmessig mangelsutbedring.....	56
5.3	Sviktende mangelsutbedring.....	57
5.3.1	Ureparerte mangler.....	57
5.3.2	Tvangsgjennomføring	57
5.3.3	Erstatning for utbedringskostnader	58

5.3.4	Iverksettelse av øvrige misligholdsbeføyelser	61
REFERANSELISTE	71

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema

Avhandlingens tema er mangelsutbedring, herunder med vekt på kjøpsforhold mellom næringsdrivende¹. Aktørene er i denne sammenheng realdebitor (heretter kalt selger) og realkreditor (heretter kalt kjøper)², men kan enkelte steder være angitt som underleverandør, verft eller reder³. Videre er “retting” og “utbedring” begreper som vil benyttes vekselvis, men som ikke har innholdsmessige forskjeller. Kjøpsloven⁴ (kjl.) på sin side benytter imidlertid konsekvent ”retting”⁵. Det begrepsmessige innholdet er verken i loven eller i forarbeidene nærmere regulert, men en samlet definisjon av begrepene kan lyde som følgende

“selgeren skal sørge for å få satt tingen i kontraktsmessig stand, dvs. ved skifte av deler og annet arbeid for å fjerne de feil som gjør at tingen har mangel”⁶

Terminologisk opererer kjøpsloven med fellesbetegnelsen “avhjelp” for henholdsvis retting og omlevering. Med omlevering siktes det til at selger leverer ny gjenstand, mens rettingen altså innebærer en utbedring av den eksisterende gjenstanden slik at den ikke lenger er mangelfull.

¹ Jfr.kjl.§ 1 første ledd.

² Hagstrøm (2011) s.25

³ Se pkt. 1.2.3

⁴ Lov av 13.mai 1988 nr.27

⁵ Se §§ 30, 34, 36 og 37

⁶ Selvig (2010) s.140

Det grunnleggende utgangspunkt i norsk kontraktsrett er avtalefriheten. Med dette menes det at de respektive parter forholdsvis fritt kan fremforhandle seg i mellom hvilke betingelser som skal gjelde i kontraktsforholdet. Riktignok inneholder avtalelovens §36⁷ en “sikkerhetsventil” i denne anledning, men dette temaet faller utenom den videre fremstillingen her⁸. I relasjon til oppgavens tema er det interessante at kjøpslovens system for utbedring gjelder med mindre annet er avtalt mellom partene. Dette fremgår uttrykkelig av ordlyden i kjl.§ 3⁹.

I enkelte bransjer har representanter for de ulike gruppene utarbeidet relativt omfattende standardkontrakter, også omtalt som “agreed documents”¹⁰. Selv om disse kan justeres i forhandlinger, fungerer de i de minste som et utgangspunkt og et rammeverk med sikte på å benyttes i flere kontraktsforhold. Slik sett har de et synlig beslektskap med kjøpslovgivningen, som nettopp fungerer som modell for kontraktsutforming generelt¹¹. Formularene har som formål å fremstå som balanserte løsninger, og legges derfor ofte til grunn som en del av avtalen. I tillegg til en fremstilling av det kjøpsrettslige system for mangelsutbedring, vil det på denne bakgrunn også ses nærmere på de løsninger som er fastsatt i et utvalg standardkontrakter, herunder tilvirkningskontrakter¹², og i hvilken grad disse fraviker deklarasjonsrett.

⁷ Lov av 31.mai 1918 nr.4

⁸ Derimot berøres tolkningsteknikker som kan gi samme sensurerende resultat. Se pkt. 3.2 og 5.3.4.

⁹ Motsatt i forbrukerkjøp hvor loven er preseptorisk, jfr. fkjl.§ 3 første ledd.

¹⁰ Falkanger (2010) s.68

¹¹ Falkanger (1997) s.289

¹² Se pkt.1.2.3

1.2 Nærmere presisering og aktualitet

1.2.1 Rettslig perspektiv

Utgangspunktet for hele utbedringsspørsmålet er at det må foreligge et kjøp mellom to parter, og hvor avtalens innhold gir svar på selgerens nærmere yteplikt. Det neste steg blir så å fastslå hvorvidt det foreligger mislighold av yteplikten i form av forsinkelse eller mangel. Spørsmålet deretter blir hvilke virkninger et mislighold vil få mellom partene. Ved forsinkelse kan det for eksempel bli snakk om fastholdelse (oppfyllelse) av kontrakten eller heving. Ved mangelsspørsmål må det først og fremst tas standpunkt til hvorvidt denne kan avhjelpest i form av omlevering eller retting, og hvor det sistnevnte er temaet for oppgaven her.

I tilknytning til retting er det flere problemstillinger som gjør seg gjeldende. Aktuelle hovedpunkter vil i det følgende være hvilke grunnvilkår som må være til stede før retting kan komme på tale, omfanget av retteplikten (hva som skal rettes), selve gjennomføringen av rettingsarbeidet (stedet for retting, plassering av kostnadene, frist for gjennomført retting), samt virkningene ved vellykket eller forfeilet rettingsarbeid.

1.2.2 Utbedringssystemets to varianter

Mangelsutbedring har to sider i kontraktsretten¹³. For det første kan kjøperen ha et *krav* på retting (selgers utbedringsplikt)¹⁴. For det andre kan selgeren *tilby* retting (selgers utbedringsrett) for å avverge at kjøper gjør gjeldende andre misligholdsbeføyelser, for eksempel heving av kontrakten¹⁵. I den grad rettingen gjennomføres i tide¹⁶ vil altså dette avskjære kjøpers øvrige misligholdskrav. Motsetningsvis vil en mangelfull retting, i form

¹³ Hagstrøm (2011) s.389

¹⁴ Se kjl. § 34

¹⁵ Se kjl. § 36, jfr. § 37

¹⁶ Se pkt. 4.3

av forsøk med utilfredsstillende resultat eller forsinket gjennomføring, kunne gjenopplive de beføyelsene som ble suspendert mens rettingen pågikk¹⁷.

I den følgende fremstilling vil innfallsvinkelen være selgerens retteplikt (rettekrav som misligholdsbeføyelse), som i kjøpsloven er hjemlet i § 34 første ledd;

“Kjøperen kan kreve at selgeren for egen rekning retter mangel dersom dette kan skje uten å volde selgeren urimelig kostnad eller ulempe.”

1.2.3 Utvalg av kontrakter og begrunnelse

Felles for de utvalgte standardkontraktene til belysning av utbedringsspørsmålet er at de er såkalte tilvirkningskontrakter, herunder benyttet i tilvirkning innenfor skipsbyggingsindustrien. Med tilvirkning siktes det til at selgeren bygger (tilvirker) og leverer en nærmere bestemt gjenstand til kjøperen, for eksempel skipet selv eller maskinelt utstyr.

Relevant i denne sammenheng er for det første skipsbyggingskontraktene “Newbuildcon” fra 2007 og den norske “Standard Form Shipbuilding Contract 2000” (heretter Skip), hvor sistnevnte avløste den tidligere norske standarden fra 1981. Newbuildcon på sin side er utviklet av den internasjonale næringsorganisasjonen BIMCO (Baltic and International Maritime Council), mens Skip er et resultat av samarbeid mellom reder og verftssiden i Norge¹⁸.

I utgangspunktet er kontrakter om bygging og levering av skip å betrakte som “kjøp” etter norsk rett, jfr. kjl.§ 1 første ledd. Dette medfører at kjøpsloven således i prinsippet kommer

¹⁷ Se pkt. 5.3.4

¹⁸ Falkanger (2010) s.68

til anvendelse på denne typen av kjøp¹⁹. Motsetningsvis er det for eksempel i entrepriser hvor bestilleren skaffer til veie en vesentlig del av både de tegninger og materialene som skal benyttes²⁰.

Som nevnt innledningsvis²¹ er kjøpsloven deklarasjonsvis, og det har vært en allmenn aksept om at kjøpslovens regler ikke passer fullt ut på disse typer forhold, noe som igjen har ført til bruken av egenutviklede standarder innad i bransjen. Er kontrakten derimot ufullstendig eller innholdsmessig har uklare bestemmelser, vil den kunne tolkes i lys av kjøpslovens regler²². Likevel er skipsbygging, for å sitere Meland, “...for spesielt og for kompleks til at kjøpslovens regler uendret kan legges til grunn”²³, og kan dermed ofte bare gi veiledning av begrenset verdi.

Et annet sett av kontrakter er NL 09 og Orgalime S 2012. Begge kontraktene dekker levering av maskiner i tillegg til mekanisk, elektrisk og elektronisk utrustning. NL 09 ble til gjennom et nordisk samarbeid og er etterfølgeren til NL 01. Kontraktens “søsterbetingelser” på europeisk nivå fremgår av Orgalime S 2012 (heretter Orgalime), som nylig avløste forgjengeren S 2000. I relasjon til skipsbygging blir disse kontraktene ofte benyttet i kontraktsforhold mellom verftet og underleverandører når skipet skal utrustes.

Den konkrete begrunnelse for utvalget av standardkontrakter er undertegnedes hjemmørighet på Sunnmøre, hvor den verdenskjente maritime klyngen bestående av verft og rederier utgjør hovednæringen. Av verftsselskapene kan nevnes Havyard, Ulstein,

¹⁹ Se Ot.prp. nr.80 (1986-87) s.48

²⁰ Se kjl.§ 2 første ledd.

²¹ Se pkt. 1.1

²² Falkanger (2010) s.67

²³ Meland (2006) s.23

Kleven og STX. Ønsket var på denne bakgrunn å se nærmere på det juridiske aspektet ved skipsbygging, herunder de kontraktene som benyttes i stor utstrekning.

For oppgavens del tar den videre sammenligning mellom bakgrunnsretten og kontraktene sikte på å se utbedringsspørsmålene ut i fra verftets ståsted, som kjøper av utstyr og som selger av skip med utstyret ferdig installert. For å få en oversikt over temaet vil det derfor være hensiktsmessig å se på begge kontraktstypene. Felles for dem er som påpekt at kontraktsgjenstanden blir til over tid gjennom en tilvirkningsprosess hvor kjøper har bestilt et nærmere bestemt produkt, samt at hver av standardkontraktene hyppig legges til grunn innenfor sitt segment.

Skip og maskinelt utstyr har som regel enorm økonomisk verdi, og behovet for å kontraktsregulere mangelsutbedring synes derav åpenbart. Gjennom det såkalte "industrigarantiansvaret"²⁴ er mangelsutbedring også gjort til den primære misligholdsbeføyelsen i alle kontraktsformatene, og falt dermed som et naturlig tema for avhandlingen. Tradisjonelt innebærer det at selger påtar seg en spesifisert utbedringsplikt,

²⁴ "Den industrielle garanti" har vært utviklet siden 1930-tallet på bakgrunn av internasjonal kontraktspraksis for standardavtaler, og kom som en reaksjon på bakgrunnsretten. For kjøpslovens vedkommende var det i dens forgjenger ingen bestemmelse om utbedringsplikt (se § 49 i Lov om kjøb av 24 mai 1907 nr. 2). Etter inspirasjon fra romerrettslige regler var retting da ensidig hjemlet som en defensiv avhjelpsmekanisme for selgeren, og kjøperen var hovedsakelig henvist til prisavslag, heving eller erstatning. Gjennom garantien fikk kjøperen dermed en ny misligholdsbeføyelse, samtidig som at sanksjonene etter loven ble begrenset. I gjeldende lov er som nevnt kravet på retting hjemlet i kjl. § 34, en lovregulering som harmoniserer med alminnelig kontraktspraksis for tilvirkningskjøp. Den industrielle garanti har imidlertid fremdeles betydning, idet den innebærer avvik fra bakgrunnsretten som ikke kan karakteriseres som uvesentlige. Totalbalansen i kontrakten bedømmes ved å se utvidelsen av selgers retteplikt i lys av begrensning av for eksempel kjøpers krav på erstatning. Se Kolrud (2004) s.439-440, Hagstrøm (2011) s.390, Krüger (1999) s.374 og s.388, Meland (2006) s.157-158, Bergsaker (2012) s.94-95

samtidig som at kjøpers øvrige misligholdsbeføyelser etter bakgrunnsretten avskjæres, i hvert fall så lenge mangelen faktisk blir utbedret²⁵.

1.2.4 Hensyn²⁶

Generelt kan det hevdes at mangelsutbedring som regel vil være i begge parters interesse. For kjøperen vil det i all hovedsak være ønskelig med mangelfri gjenstand i motsetning til for eksempel prisavslag. Er det snakk om at motoren på et skip på grunn av mangel forbruker mer drivstoff enn det kontraktsangitte, vil rederen nærmest unntaksfritt ønske å motta en fullt funksjonsdyktig motor i motsetning til fortsatt bruk av den mangelfulle, kompensert med et prisavslag.

Gjennomgående vil også selger komme best ut av det ved å foreta retting, kontra eksempelvis heving av kjøpet. Har en thruster (sidepropell på et skip) vesentlige mangler, vil selger kunne se seg tjent med å utbedre feilen istedenfor å ta tilbake en mangelfull gjenstand utsatt for verdireduksjon som del av et hevingsoppgjør. Enda tydeligere blir dette dersom thrusteren er spesielt tilvirket for kjøperen, slik at nytt salg til tredjemann ikke lett lar seg gjennomføre.

Selv om det nevnte som regel vil gjøre seg gjeldende i normaltillfeller, vil det ikke reservasjonsfritt kunne legges til grunn som den beste løsning i ethvert tilfelle. Fra selgerens side kan retting både være byrdefullt og kostnadskrevenende. Særlig kommer dette på spissen ved snakk om gjenstander som er forholdsvis lavt priset, for eksempel en TV-kabel. Blir lønnskostnaden ved utbedring høyere enn salgsprisen, vil selger sannsynligvis se seg bedre tjent med å foreta en omlevering isteden²⁷. Enda tydeligere blir

²⁵ Se pkt. 5.3.4

²⁶ Hagstrøm (2011) s.389, Knoph (2009) s.309

²⁷ Jfr. kjl.§ 34 første ledd annet pkt.

problemstillingen dersom selger ikke selv evner å utbedre mangelen, men må søke bistand fra sakkyndige. Kostnadene i et slikt tilfelle vil da naturlig nok øke ytterligere.

Fra en kjøpers synsvinkel trenger en retting heller ikke alltid å være fordelaktig. Tar utbedringen tid, eller gjøres det gjentatte mislykkede forsøk, vil det lett kunne bli snakk om både tap og ulempe²⁸. En annen side av spørsmålet er dersom ubedring blir foretatt, men hvor resultatet ikke er “perfekt”. Er en vesentlig mangel reparert, kan dette for eksempel frata kjøperen en eventuell hevingsrett. En retting kan dermed føre til at kjøperen blir fratatt en beføyelse, samtidig som at gjenstanden fremdeles ikke er kontraktsmessig.

Simonsen tar til ordet for utbedringsplikt som et alminnelig kontraktsrettslig prinsipp med mindre det foreligger hjemmel for det motsatte²⁹. Utsagnet synes plausibelt blant annet i lys av UNIDROIT Principles³⁰, som nettopp tar sikte på å fremtre som et samlet sett av aksepterte kontraktsrettslige prinsipper. Her heter det i art.7.2.3: “*The right to performance includes in appropriate cases the right to require repair...*”³¹ Det ligger også i den alminnelige rettsfølelsen at selgeren ved tilvirkningssalg må være forpliktet til utbedring ved mangelstilfeller. Nærmere bestemt kan dette sees som “*en direkte forlengelse av det opprinnelige oppdraget*”³². Forbeholdet “*in appropriate cases*” må imidlertid innebære en misforholdsbegrensning³³, for eksempel hvor selger ikke disponerer eget serviceapparat. Et slikt tilfelle kan være ved salg av bruktbil mellom private, hvor prisavslag normalt tilsvarer kjøpers kostnad med å få mangelen utbedret.

²⁸ Se pkt. 4.3.2 og 4.3.3

²⁹ Simonsen (1999) s.345

³⁰ Se pkt. 1.3.3.2 siste avsnitt

³¹ Jfr. PECL art.9:102

³² Simonsen (1999) s.344

³³ Se pkt. 2.4.2

1.2.5 Avgrensning

Utbedring av mangler kan tenkes i relasjon til flere typer kontraktsforhold, så som forbrukerkjøp³⁴, kjøp av fast eiendom³⁵, oppføring av bolig³⁶, kjøp av håndverkstjenester³⁷ og i leieforhold³⁸. Som det allerede fremgår av avhandlingens tittel er det imidlertid kjøpslovens system for mangelsutbedring som er utgangspunktet vi her har for øye. Denne har på den annen side i ulik grad tjent som forbilde ved utforming av de nevnte lover³⁹, og det kan således i enkelte sammenhenger være interessant å se hen til noen av disse⁴⁰.

1.3 Rettskildebildet

1.3.1 Kjøpsretten

Fremstillingen av den deklarasjonelle rett er gjort på bakgrunn av den tradisjonelle juridiske metode, også kalt rettskildelæren⁴¹. Med rettskildefaktor siktes det til de rettslig relevante kilder man bygger på når man skal ta stilling til et rettsspørsmål, også definert som rettslig argument⁴². I denne sammenheng er loven den primære rettskildefaktor⁴³, og i avhandlingens hoveddel vil fremstillingen bygge på lovteksten i kjøpsloven.

Lovens forarbeider er en sentral kilde når lovtekstens nærmere innhold skal fortolkes⁴⁴.

³⁴ Lov av 21.juni 2002 nr.34

³⁵ Lov av 3.juli 1992 nr.93

³⁶ Lov av 13.juni 1997 nr.43

³⁷ Lov av 16.juni 1989 nr.63

³⁸ Lov av 25.mars 1999 nr.17

³⁹ Selvig (2010) s.170-171

⁴⁰ Se for eksempel pkt. 3.2

⁴¹ Se Knoph (2009) s.5-6, Eckhoff (2001)

⁴² Helgesen (2011) i forelesning.

⁴³ Eckhoff (2001) s.39

⁴⁴ Eckhoff (2001) s.66

Med forarbeider siktes det i utgangspunktet til alle de dokumentsamlinger som er ledd i forberedelsen til loven, men som innbyrdes kan ha ulik vekt⁴⁵. Hoveddokumentet for behandlingen her utgjør lovforslaget fra regjeringen i Ot.prp.nr.80 (1986-87)⁴⁶.

Rettspraksis har stor verdi som rettslig argument (rettskildefaktor) ved at domstolene tolker lovtekster og anvender de på konkrete tilfeller⁴⁷. Dersom flere instanser har uttalt seg om et spørsmål, har dommer fra Høyesterett størst vekt⁴⁸. Når det kommer til rettspraksis i sjøfartssaker, og herunder skipsbygging, finnes det også en fellesnordisk domssamling i Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender (ND)⁴⁹. Samlingen er tilgjengelig via Lovdata⁵⁰, og inneholder som vi skal se blant annet relevante avgjørelser i tilknytning til mangelsutbedring på skip⁵¹.

Når en skal ta standpunkt til en problemstilling som ikke gir direkte svar, kan en ta i bruk analogiske betraktninger fra lovbestemmelser som er nært beslektet med det aktuelle spørsmålet⁵². Eckhoff påpeker i denne sammenheng at det i seg selv kan *“være en fordel at lignende spørsmål løses likt”*⁵³.

Juridisk litteratur har i seg selv liten vekt som rettskildefaktor⁵⁴. Derimot kan teorien bidra til å belyse ulike problemstillinger tilknyttet et gitt tema, og er til god nytte når en skal få oversikt over et juridisk område. For denne avhandlingens del har juridisk litteratur utgjort

⁴⁵ Eckhoff (2001) s.65

⁴⁶ Se Selvig (2010) s.57

⁴⁷ Eckhoff (2001) s.159

⁴⁸ Jfr. Grl. § 88 første ledd.

⁴⁹ Falkanger (2010) s.12

⁵⁰ <http://www.lovdata.no/>

⁵¹ Se eksempelvis pkt. 5.3.4

⁵² Se pkt. 3.3 om bruk av analogi etter kjl.§ 65

⁵³ Eckhoff (2001) s.140

⁵⁴ Eckhoff (2001) s.270

et nyttig verktøy ved innføring i temaet, til identifisering av aktuelle problemstillinger, samt ved kartlegging av relevant rettspraksis.

1.3.2 “Klausuljus”

Som påpekt tidligere utgjør avtalen mellom partene det rettslige utgangspunktet i kontraktsretten⁵⁵. Hvor denne ellers er taus eller uklar vil bakgrunnsretten kunne regulere det nærmere innhold av plikter og rettigheter i kontraktsforholdet.

Som ved tolkning av lover kan også standardkontraktens motiver være en relevant rettskildedefaktor. Særlig når det dreier seg om “agreed documents”, vil motivene kunne gi gode retningslinjer siden kontraktene da er utarbeidet av representanter for begge parter interesser, og som dermed sikrer balanserte løsninger⁵⁶. For avhandlingens del har kommentarbøker utgitt av personer som har vært delaktig i kontraktstilblivelsen, vært et nyttig verktøy for en bedre forståelse av klausulene⁵⁷.

Et illustrerende eksempel vedrørende bruk av “forarbeider” gir Hardhaus dommen i Rt.1991 s.719. Det nærmere saksforhold vil det bli gjort rede for senere⁵⁸, men det interessante i denne anledning er at flertallet fant støtte for resultatet i dommen ved en gjennomgang av konsipistenes synspunkter til den da aktuelle skipsbyggingskontrakt av 1981. Mindretallet la imidlertid ikke vekt på disse fordi de hevdet at uttalelsene “*bare i begrenset utstrekning [belyser] forståelsen av bestemmelsen*”⁵⁹. Tolningsverdien av slike

⁵⁵ Se pkt. 1.1

⁵⁶ Knoph (2009) s.259

⁵⁷ Se Meland (2006), Bergsaker (2012)

⁵⁸ Se pkt. 3.2

⁵⁹ Kaasen (2006) s.55, se dommen på s.727

forarbeider kan derfor i enkelte tilfeller sies å være usikker, og i saken var det også klart at det var snakk om dokumenter som neppe var lett tilgjengelige for partene⁶⁰.

Etter hvert som et kontraktsformular legges til grunn i flere og flere avtaler, og således blir allment aksepterte, vil de enkelte klausuler ofte bli gjenstand for tolkning både av domstoler⁶¹ så vel som i teorien. Rettspraksis vil dermed være en viktig rettskilde når innholdet i tidligere vurderte klausuler skal fortolkes.

Innenfor bygge- og anleggssektoren, og herunder i skipsbyggingsindustrien, reguleres det hyppig i kontraktene at eventuelle tvister skal avgjøres ved voldgift⁶². Generelt tillegges voldgiftsdommer liten vekt som rettskildefaktor, men har ofte relevans innenfor spesielle områder hvor saker av større betydning sjelden eller aldri kommer for de ordinære domstoler⁶³. Begrunnelsen for bruk av voldgift kan være ønsket om en endelig avgjørelse⁶⁴, bedømmelse av en dommer med særlig kjennskap til det konkrete fagområdet⁶⁵ eller behov for hemmelighet⁶⁶. For sistnevnte tilfelle kan det derfor ofte være tilfeldig hvilke domsavgjørelser som publiseres. En systematisk gjengivelse har det likevel lyktes å få til i nevnte ND. De aktørene som har befatning med voldgiftssaker, skaffer seg som regel kjennskap til dem⁶⁷, og anføres undertiden som argument for tilsvarende løsning i senere saker.

⁶⁰ Falkanger (1997) s.296

⁶¹ Jfr. eksempelvis Hardhaus-dommen

⁶² Se for eksempel Skip art.XIX

⁶³Eckhoff (2001) s.163

⁶⁴ Jfr. vogl.§ 7 og §§ 42-44

⁶⁵ Jfr. vogl. § 13

⁶⁶ Jfr. vogl.§ 5

⁶⁷ For eksempel gjennom Nordisk Skipsrederforenings medlemsblad. Se nærmere i pkt. 4.3.2 for omtale av en voldgiftssak.

1.3.3 Kort om internasjonale kontraktsforhold

1.3.3.1 Bakgrunnsrett

Ved kjøp og salg av skip og maskinelt utstyr er det på ingen måte gitt at begge parter har tilhold i Norge, tvert om er det høyst vanlig at transaksjonene gjøres over landegrensene. Dermed oppstår også spørsmålet om hvilke lands rett som skal gjelde som bakgrunnsrett for kontrakten, og derav også i hvilket land og hvordan eventuell tvist skal avgjøres; enten ved bruk av ordinær domstol eller ved voldgift.

Når kontrakten skal tolkes, er det også viktig å ha klart for seg hvilket lovvalg som ligger til grunn som bakgrunnsrett. Dette fordi ulike lands rett kan ha ulike tolkningsmetoder. For eksempel foretas det etter engelsk rett en strengere ordfortolkning enn hva som følger av den norske tolkningsmetode, hvor avtalens innhold i større grad kan utfylles gjennom å belyse partenes forutsetninger i anledning avtaleinngåelsen⁶⁸. I de aktuelle kontraktene vi her har for øye er det valgt ulike løsninger⁶⁹, men for fremstillingens del forutsettes det her at lovvalget er norsk rett.

1.3.3.2 Internasjonale prinsipper

FN-konvensjonen om internasjonale løsørekjøp (CISG) er gjort til del av norsk rett gjennom kjl. kap.XV, og som det skal tas hensyn til ved tolkning av kjøpsloven⁷⁰. Dersom partene i et internasjonalt kontraktsforhold uten nærmere regulering bare har henvist til et visst lands rett, vil rettsreglene i vedkommende land avgjøre om det er den nasjonale lov eller FN-konvensjonen som skal anvendes. I Norge har således dette blitt regulert til fordel for den internasjonale delen, jfr. kjl.§ 5 første ledd⁷¹.

⁶⁸ Falkanger (2010) s.10 og s.241

⁶⁹ Se Skip art.XIX, Newbuildcon kl.41, NL 09 kl.39 og 40, Orgalime kl.46 og 47

⁷⁰ Jfr. kjl. § 88

⁷¹ Bergem (2008) s.454-455

I relasjon til mangelsutbedring og skipsbygging, kan man imidlertid merke seg at konvensjonen ikke kommer til anvendelse på skipsbyggingskontrakter⁷². Selv om art.46 i og for seg kan kaste lys over forståelsen av kjøpslovens utbedringsregler, uavhengig av om CISG ikke direkte gis anvendelse på skip, er det for fremstillingens del likevel valgt ikke å gå nærmere inn på konvensjonen.

Videre er UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts og Principles of European Contract Law (PECL) anerkjente retningslinjer for internasjonale kontrakter, og som for eksempel kan benyttes til utfylling av avtalen⁷³. I avhandlingens hoveddel vil det i enkelte anledninger sees hen til disse prinsippene for belysning av utbedringsspørsmålet.

1.4 Fremstillingen videre

Fremgangsmåten som er valgt for fremstillingen er å ta utgangspunkt i kjøpsloven og dens relevante rettskilder som nevnt ovenfor. Deretter beveger drøftelsene seg over til hvordan kontraktene regulerer det aktuelle spørsmålet. En sammenligning av kontraktene vil også bli foretatt enkelte steder for ytterligere å belyse eventuelle variasjoner i de valgte løsningene.

Hoveddelen vil kronologisk behandle mangelsutbedringen fra start til slutt. I kap.2 kommenteres de grunnleggende vilkår som må være til stede før retting blir aktuelt. Kap.3 tar for seg omfanget av retteplikten, det vil si nærmere om *hva* som kan kreves rettet av selgeren. Kap.4 omhandler spørsmål i relasjon til selve gjennomføringen av rettingsarbeidet, mens kap.5 tar for seg de ulike konsekvensene som knytter seg til resultatet av rettingen.

⁷² Jfr. CISG art.2 litra e. Se Bergem (2008) s.473

⁷³ Hagstrøm (2011) s.62

2 Grunnleggende vilkår

2.1 Innledning

Før en går nærmere inn i de konkrete spørsmålene rundt mangelsutbedring, er det først viktig å ha klart for seg hvilke grunnvilkår som må være til stede. I dette kapittelet vil det derfor redegjøres for vilkåret om mangel, overholdelse av reklamasjonsfristen samt forhold som kan føre til at retteplikten begrenses.

2.2 Mangel

2.2.1 Mangelsbegrepet

Det følger av kjl.§ 30 første ledd at dersom det foreligger mangel, kan kjøper gjøre gjeldende flere ulike misligholdsbeføyelser. Disse er retting, omlevering, prisavslag, heving og erstatning. Det rettslige utgangspunkt for at det skal kunne bli snakk om utbedring, er altså at det først må foreligge en mangel ved den aktuelle kontraktsgjenstand. For øvrig er det viktig å være oppmerksom på at ikke alle mangler lar seg utbedre, så som for eksempel beskrivelsesfeil. Til illustrasjon kan nevnes befraktning med skip hvor det kan foreligge svikt ved den oppgitte lastekapasitet, og tilsvarende ved uriktig angitt kilometerstand ved bruktbilsalg. I slike tilfeller vil retting naturlig nok ikke være en egnet mangelsbeføyelse.

I juridisk forstand vil begrepet “mangel” være et videre begrep en hva som benyttes i normal dagligtale. Har reder fått overlevert et skip med grønne møbler i lugarene, foreligger det normalt ingen direkte “feil” ved skipet. Har rederen på den annen side bestilt møbler som er blå, kanskje fordi disse skal gjenspeile rederiets farger, vil det derimot føre til at forholdet utgjør en rettslig mangel. Med kjøpslovens mangelsbegrep siktes det altså til at salgsgjenstanden ikke er *“i samsvar med de krav til art, mengde, kvalitet, andre egenskaper og innpakning som følger av avtalen”*, jfr. kjl.§ 17 første ledd. Den konkrete avtale eller kontrakt vil altså nærmere regulere hva som utgjør mangel i det enkelte kontraktsforhold.

I skipsbyggingskontraktene er det for det første i Skips art.X nr.2 foretatt en positiv avgrensning hvor det heter at utbedringsgarantien omfatter designfeil, feil ved materiale eller dårlig arbeidsutførelse⁷⁴. Mangler som ikke omfattes av definisjonen er verftet heller ikke pålagt å utbedre⁷⁵.

For utstyrskontraktenes del er det gitt likeartede bestemmelser. *“Selgeren er forpliktet til å avhjelpe alle mangler som skyldes feil i konstruksjonen, materiale eller tilvirkning...”*, jfr. NL 09 kl.21. Og i Orgalime heter det i kl.23 at *“...the Supplier shall remedy any defect...resulting from faulty design, materials or workmanship”*.

2.2.2 Risikoens overgang

For at det skal kunne bli snakk om en relevant mangel, må denne ha vært til stede på leveringstidspunktet, selv om den først viser seg senere. Dette innebærer at selger også svarer for skjulte feil, så som når en stige kollapser på grunn av materialfeil⁷⁶. Tidspunktet for mangelsbedømmelsen er altså på det tidspunkt da gjenstanden *blir* levert (risikoens overgang), kjl.§ 21 første ledd, jfr.§ 13 første ledd. Dersom gjenstanden var mangelfull før dette tidspunktet, men har blitt utbedret før levering har skjedd, vil det dermed ikke være snakk om noe kontraktsbrudd⁷⁷.

Av kjl.§ 21 annet ledd følger det et unntak fra hovedregelen om at om selger også hefter for mangler oppstått etter levering dersom dette skyldes kontraktsbrudd fra dennes side. Gjenstanden kan med andre ord ha vært helt mangelfri på leveringstidspunktet. Men dersom det på grunn av feilaktig bruk og vedlikehold senere har oppstått en mangel, vil

⁷⁴ Tilsvarende i Newbuildcon kl.35 a) med henvisning til definisjonen av “Defects” i Part II

⁷⁵ Meland (2006) s.158

⁷⁶ Bergem (2008) s.113

⁷⁷ Hov (2007) s.122

selgeren hefte for disse dersom det er forårsaket av mangelfulle instruksjoner⁷⁸. Motsatt vil normal slitasje (som det ikke er garantert for), falle utenom retteplikten på grunn av risiko på kjøpers side⁷⁹. For slike tilfeller vil selgeren altså være ansvarsfri⁸⁰.

2.2.3 Funksjonsfordeling

Situasjonen er ikke alltid så enkel som at selger skal levere en realytelse mot at kjøper yter et pengevederlag. Det er eksempelvis ikke uvanlig at reder også selv skaffer til veie noe av det utstyret som skal installeres i skipet, for eksempel et brosystem. Et spørsmål som da oppstår er hvilken av partene som har utbedringsansvar dersom slikt utstyr skulle svikte?

Særlig i tilvirkningskontrakter må en mangelsvurdering i lys av funksjonsfordelingen ha for øye hvilken av partene mangelen kan føres tilbake til⁸¹. For eksempel heter det uttrykkelig i NL 09 kl.21 tredje ledd at selgers ansvar ikke omfatter “...*mangler som forårsakes av materiale som er skaffet av kjøperen eller av konstruksjoner som er foreskrevet eller spesifisert av ham*”⁸².

I saker om skipsbygging kan for eksempel en mangel som tilbakeføres til det design (designmangel) som rederen har anskaffet (prosjekteringen), således ikke være mangel som verftet skal hefte for og dermed pliktmessig må utbedre⁸³. I andre tilfeller leverer også verftet designet, og vil da måtte utbedre eventuelle mangler ved dette. Hovedregelen er

⁷⁸ Hov (2007) s.124

⁷⁹ Se for eksempel Skip art.X nr.2 første ledd, NL 09 kl.22

⁸⁰ Jfr. kjl.§ 30 første ledd hvor mangelsbeføyelser kan gjøres gjeldende for “...*mangel [som] ikke skyldes kjøperen eller forhold på hans side...*”

⁸¹ Lilleholt (2012) i forelesning.

⁸² Jfr. Orgalime kl.24. Se også Skip art.X nr.2; “...*excluding Buyer's Supplies*”

⁸³ Det motsatte utgangspunkt følger imidlertid av Skip hvor verftet har fullt designansvar, se forordet samt art.II nr.1. Vil verftet ikke påta seg ansvar for mangler ved et eksternt design, må dette justeres nærmere i kontrakten. Se Meland (2006) s.159

med andre ord tilsvarende som ved entreprise, nemlig at en part *“har risikoen for oppfyllelssessvikt som kan tilbakeføres til hans egne bidrag”*⁸⁴.

2.2.4 Tvist vedrørende mangel

En særlig problemstilling er hvilke følger det får dersom det oppstår tvist om hvorvidt det aktuelle forholdet representerer en mangel. I prinsippet vil kjøperen her kunne forsøke å få dom på naturaloppfyllelse av retteplikten⁸⁵, men vil i slike situasjoner ofte av hensiktsmessige årsaker heller velge å foreta utbedring hos en tredjepart. Dette blant annet fordi tvisten kan dra ut i tid, og kjøper umiddelbart kan ha behov for mangelfri gjenstand. Tvisten vil i realiteten da dreie seg om erstatning for kostnadene⁸⁶ forbundet med at rettingsarbeidet blir utført av en ekstern part⁸⁷.

I andre tilfeller blir problemstillingen særlig satt på spissen dersom selger sitter inne med en *spesialkompetanse*, og som bare denne innehar⁸⁸, for eksempel dersom det gjelder en egenutviklet (og kanskje patentert) maskin. I slike tilfeller vil det kunne være lite hensiktsmessig å søke rettingsassistanse hos en tredjepart. For tilvirkningskontrakter er det hevdet at det i et sådan tilfelle foreligger en utvidet retteplikt⁸⁹, slik at selger må foreta utbedring selv om det foreligger en pågående tvist om det i det hele tatt er et forhold som selger hefter for. Illustrerende er dommen i Rt.1972 s.449.

Sammenfatningsvis gjaldt saken lekkasjer etter et isolasjons og tekkingsoppdrag hvor det var uklart hvem skadeårsaken kunne tilbakeføres til, byggherren eller firmaet som sto for det konkrete oppdraget. Løsningen ble utbedringsplikt, men med sikkerhetsstillelse for

⁸⁴ Hagstrøm (2011) s.335.

⁸⁵ Se pkt. 5.3.2

⁸⁶ Se pkt. 5.3.3

⁸⁷ Hagstrøm (2011) s.390

⁸⁸ Simonsen (1999) s.346

⁸⁹ Hagstrøm (2011) s.391, Simonsen (1999) s.346

mulig vederlagskrav dersom det omtvistede ikke viste seg å representere en mangel firmaet var ansvarlige for. Av domspremissene følger det mest interessante⁹⁰ av s.455 hvor det heter at:

“Dersom det er grunn til å anta at det foreligger lekkasjer i membranen eller slukinntekkingen, og dersom det ikke på forhånd utpeker seg som klart at disse skyldes Nordby [oppdragsgiver], mener jeg at Fjeldhammer [oppdragstaker] har plikt til å undersøke forholdet så fort som mulig, og foreta omlegging dersom undersøkelsene ikke klarlegger at det er Nordbys feil som er årsaken. Dette følger av Fjeldhammers særlige sakkyndighet og ansvar og tilsies av det rent praktiske hensyn at for Nordby vil være umulig eller vanskelig selv å utføre disse reparasjoner eller å få andre sakkyndige til å gjøre det. Men Fjeldhammer kan ta forbehold om å få omleggingsomkostningene refundert og eventuelt kreve at Nordby stiller sikkerhet for dette krav.”

En tilsvarende løsning synes også å følge direkte av det kontraktsrettlige lojalitetsprinsipp⁹¹.

I NL 09 kl.31 er det foretatt en regulering som bygger på en likeartet tankegang. Selgeren gis her rett til kompensasjon for utført arbeid dersom kjøperen uberettiget har påberopt en mangel⁹².

2.2.5 Nærmere om “utbedringsgaranti”

Generelt menes det med “garanti” at selger gir kjøperen større rettigheter enn hva som følger av bakgrunnsretten⁹³. Imidlertid behøver ikke begrepet “garanti” nødvendigvis å

⁹⁰ Simonsen (1999) s.346

⁹¹ Simonsen (1999) s.346

⁹² Jfr. Orgalime kl.35. Se pkt. 4.2.2.1

⁹³ Definisjonen kommer til uttrykk i mfl. § 5 litra e).

innebære en utvidelse av rettigheter for kjøperen. En utbedringsgaranti vil nemlig normalt avskjære bakgrunnsrettens øvrige misligholdsbeføyelser, enten mens rettingen pågår, eller totalt slik at retting vil være den eneste sanksjonsmuligheten overhodet. Vel så ofte er “garanti” assosiert med tilsikring, hvor det er snakk om garanti for bestemte egenskaper⁹⁴. Slike tilsikringsgarantier har imidlertid en annen funksjon enn utbedringsgarantier, ved at de pålegger selger et objektivt erstatningsansvar dersom slike garanterte egenskaper er fraværende⁹⁵.

I vår sammenheng menes det med garanti at selger påtar seg å rette mangler innen en gitt tidsperiode (garantiperiode) etter levering⁹⁶, og hvor retteplikten nærmere omfang beror på en konkret tolkning av den enkelte kontrakt⁹⁷. Foreligger det mangel, vil primærsanksjonen i de utvalgte standardene altså først og fremst være retting.

Til illustrasjon kan nevnes NL 09 kl.21; ”Selgeren er **forpliktet** til å avhjelpe **alle mangler som skyldes feil i konstruksjonen, materiale eller tilvirkning ved **utbedring** eller utskifning av Produktet i overensstemmelse med punktene 23-33 nedenfor**”. Og i kl.23 følger det videre at ”Selgerens ansvar omfatter **bare mangler som viser seg i løpet av ett år fra den dag materiellet ble levert**”. Klausulene angir altså konkret hvilke mangler som faller inn under retteplikten, så vel som retteplikten lengde (garantitiden). Som man også kan se tyder disse bestemmelsene på at reguleringen med hensyn til mangler er ment å være uttømmende.

En utbedringsgaranti kan ellers være en såkalt bevisbyrdegaranti eller en funksjonsgaranti. Temaet i det følgende er om selgeren har bevisbyrden for at mangler som viser seg etter

⁹⁴ Jfr. kjl.§ 21 annet ledd siste pkt.

⁹⁵ Jfr. kjl.§ 40 tredje ledd litra b. Hagstrøm (2011) s.533

⁹⁶ Hagstrøm (2011) s.399

⁹⁷ Hagstrøm (2011) s.400

risikoens overgang, allerede var til stede på leveringstidspunktet, eller om selgeren også har risikoen for mangler som oppstår etter at levering har skjedd.

2.2.5.1 Bevisbyrdegaranti og funksjonsgaranti

Som nevnt følger det av kjl.§ 21 første ledd at mangelvurderingen skal gjøres på bakgrunn av gjenstandens tilstand da risikoens går over fra selger til kjøper⁹⁸. Etter ulovfestede kontraktsrettslige prinsipper antas det at *kjøper* har bevisbyrden for at mangelen var til stede ved leveringen⁹⁹.

En bevisbyrdegaranti vil derimot innebære at det er *selger* som må sannsynliggjøre at gjenstanden var mangelfri ved levering, og får dermed et presumsjonsansvar dersom det ikke lar seg gjøre. Tidspunktet knytter seg altså fremdeles til risikoens overgang hvor feil som oppstår senere er kjøpers risiko. Det selger har overtatt ved garantien er følgelig bare bevisbyrden, noe Hagstrøm påpeker at må være et minimumsinnhold hva gjelder en garantiordning¹⁰⁰. Utgangspunktet om kjøpers bevisbyrde blir dermed tilsidesatt.

.

Den praktiske verdi av en bevisbyrdegaranti vil imidlertid kunne variere idet bevisbyrde-reglene kun aktualiseres ved den absolutte tvil. Likevel kan de bli avgjørende idet bevisføring som regel er knyttet til høye kostnader, spesielt da bruk av sakkyndige kan være nødvendig¹⁰¹.

⁹⁸ Se pkt.2.2.2

⁹⁹ Hagstrøm (2011) s.401

¹⁰⁰ Hagstrøm (2011) s.401

¹⁰¹ Hov (s.127) er på sin side kritisk til eksistensen av bevisbyrdegarantier, og hevder at dagens hovedregel må følge av "overvektsprinsippet" (Prinsippet stammer fra dommen i Rt.1992 s.64 der spørsmålet var om en kvinnes hjerneblødning var forårsaket av p-pille bruk). Utgangspunktet her er at ingen av partene har bevisbyrde for når mangelen var til stede, og at det således er opp til dommeren å gjøre seg opp en mening om hvilket alternativ han mener er mer sannsynlig enn det andre.

Funksjonsgarantien innebærer at selger har risikoen for gjenstandens funksjonalitet også etter levering (gjennom garantiperioden), og samsvarer med kjøpslovens garantibestemmelse i § 21 annet ledd annet pkt. Her heter det følgelig at selgeren blir ansvarlig for mangel som oppstår også etter risikoovergangen, dersom denne *”ved garanti eller på annen måte har påtatt seg ansvar for at tingen vil ha angitte egenskaper eller være egnet til vanlig bruk eller en særlig bruksmåte i et tidsrom etter leveringen.”* Mangelsvurderingen utskytes altså til utløpet av garantiperioden¹⁰². Unntaket fra utbedringsplikten er likevel som påpekt for de mangelstilfeller som er selgeren uvedkommende¹⁰³.

På den annen side er det viktig å ha klart for seg at ikke alle tidsbestemte garantier er funksjonsgarantier. I enkelte tilfeller må garantien tolkes slik at det bare er tale om en bevisbyrdegaranti, det vil si at selgeren har bevisbyrden for at en mangel som oppdages i garantitiden skriver seg fra tiden etter risikoens overgang. For slike garantier gjelder hovedregelen i kjl.§ 21 første ledd¹⁰⁴.

2.2.5.2 Hvilken type garanti er avtalt i kontraktene?

Loven inneholder ingen presumsjon for hvilken kategori en garanti tilhører. Når det dermed kommer til spørsmålet om hvilken type garanti som foreligger i det enkelte tilfelle, beror kategoriseringen på en tolkning av den enkelte klausul¹⁰⁵. En indikasjon følger imidlertid av Wingull-dommen i ND 1979 s.231.

Saken gjaldt tolkningen av en skipsbyggingskontrakt, hvor skipet M/T Wingull som hadde fått nye hovedmotorer og et remdriftanslegg installert. Verkstedet hadde gitt en garantitid

¹⁰² Hagstrøm (2011) s.401

¹⁰³ Se pkt. 2.2.2

¹⁰⁴ Bergem (2008) s.114

¹⁰⁵ Bergem (2008) s.114, Hagstrøm (2011) s.401

på ett år, og det var på det rene at anlegget skulle leveres i henhold til Veritas-klasse E0. Allerede på første tur etter installeringen havarete imidlertid remdriftsanlegget. Av premissene uttales det på s.248 at: *”Det kan heller ikke være tilstrekkelig at klassens krav er tilfredsstillet ved leveringen; de må også være oppfylt så lenge Verkstedets garanti løper. Hvis skibet i løpet av garantiperioden får et pålegg fra Veritas som gjelder noen del av Verkstedets ydelse, er dette Verkstedets risiko og ansvar.”* Dommen indikerer altså at en tidsbegrenset garanti skal anses for å være en funksjonsgaranti, konkret i saken at mangler som oppstår i garantitiden er verkstedets risiko.

Hagstrøm gir støtte for at en tilsvarende betraktning, også på bakgrunn av de såkalte ukklarhetsreglene for avtaletolking, må være den vanlige tolking av en tidsbegrenset garanti også på andre rettsområder. Han hevder dermed at den utfyllende regel tilknyttet en garantierklæring blir at en tidsbegrenset garanti må anses å være en funksjonsgaranti¹⁰⁶.

Utbedringsgarantiene i de tilvirkningskontraktene vi her har for øye kan dermed karakteriseres som funksjonsgarantier ved at retteplikten påtas for å opprettholde mangelfri gjenstand (dens funksjon) også etter leveringen (gjennom garantiperioden). Eksempelvis kommer dette til uttrykk i Skip art.X nr.2; *“The Builder **undertakes to repair and rectify...any defects...which are caused by faulty, defective material and/or bad workmanship...discovered within the Guarantee Period...**”*.

¹⁰⁶ Hagstrøm (2011) s.402

2.3 Reklamasjon

2.3.1 Kjøpslovens regel

En annen forutsetning før mangelsutbedring blir aktuelt er at reklamasjon må være fremsatt i tide¹⁰⁷. For retting følger reklamasjonsvilkåret spesifikt av kjl.§ 35 hvor det heter i første pkt. at kjøper taper sin rett til å gjøre gjeldende et rettekrev dersom reklamasjon ikke er fremsatt “...innen rimelig tid...” etter oppdagelsen. Selger kan således avvise et eventuelt krav om utbedring dersom det reklameres for sent. Hva som nærmere bestemt er innenfor “rimelig tid” vil ikke bli behandlet. Det samme gjelder for de konkrete reklamasjonsreglene i standardene, men det påpekes at det her må reklameres innenfor den nærmere angitte garantiperiode. I det følgende forutsettes det at reklamasjonsvilkåret er oppfylt.

2.3.2 Reklamasjonsplikt før levering

Som tidligere nevnt kan mangler ikke foreligge før leveringstidspunktet¹⁰⁸. Et særlig spørsmål for tilvirkningskjøp er at det her kan være aktuelt med reklamasjon allerede før gjenstanden er levert, herunder en *plikt* til å reklamere¹⁰⁹. Bakgrunnen for dette er at spesielt skipsbyggingskontraktene opererer med en adgang for kjøper til å kontrollere kontraktsgjenstanden under tilvirkningen. Problemstillingen er hvilke følger det får dersom kjøper unnlater å gjøre selger oppmerksom på eventuelle forhold som oppdages under slik synfaring, og som dermed vil komme til å utgjøre en mangel dersom det ikke foretas utbedring før leveringen?

For Skips vedkommende reguleres spørsmålet nærmere i art.V. Dersom verftet selv oppdager feil, må verftet kunne kreve å få rette for å forhindre å bli ansvarlig for større utbedringskostnader på et senere tidspunkt. Dette kan fort bli resultatet dersom man i stedet

¹⁰⁷ Jfr. kjl.§ 32 første ledd

¹⁰⁸ Se pkt. 2.2.2

¹⁰⁹ Simonsen (1999) s.327

venter til mangelen gjør seg gjeldende og kjøperen reklamerer¹¹⁰. Man kan i en slik sammenheng nærmest tale om en “utbedringsrett” for selgeren.

Det art.V nr.3 femte ledd imidlertid tar sikte på er situasjoner som nevnt hvor en representant for kjøpersiden oppdager mangler før skipet er levert¹¹¹. I så tilfelle er representanten pliktig til å gi verftet beskjed så raskt som mulig, såfremt han mener mangelen skyldes “...*any design, construction or material or workmanship...*”. Selv om verftets retteplikt i et slikt tilfelle uansett vil bli opprettholdt (“*Inspection as described in this clause shall not constitute any changes in the Builder’s obligations under the Contract*”), vil en manglende opplysning om feil kunne føre til at kjøper blir ansvarlig for merkostnader for at utbedringen foretas på et senere tidspunkt¹¹². Begrunnelsen er at dette nettopp er mangler som verftet uansett er pliktig å utbedre i samsvar med garantien¹¹³, men som mest effektivt kan utbedres under selve tilvirkningen. Dette følger både ut i fra et økonomisk og et ressursmessig perspektiv, og Simonsen omtaler varslingsplikten som “...*en grunnleggende lojalitetsplikt mellom partene i tilvirkningsperioden...*”¹¹⁴.

Sees reguleringen i sammenheng med kjl.§§ 32 og 35 må kjøperen her reklamere innen rimelig tid etter at mangelen oppdages, og vil således tape sin rett til å påberope avviket dersom ikke reklamasjonsfristen overholdes. I Skip mister ikke kjøper tilsvarende rett, men sanksjoneres altså i form av erstatning for merkostnadene i motsetning til om rettidig reklamasjon var gitt¹¹⁵.

¹¹⁰ Meland (2006) s.162-163

¹¹¹ Jfr. Newbuildcon kl.23 b)

¹¹² Meland (2006) s.100

¹¹³ Se pkt. 2.2.1

¹¹⁴ Simonsen (1999) s.328

¹¹⁵ Smnl. art.X nr.2 tredje ledd

For samme problemstilling er det hevdet at et noe avvikende resultat følger av Newbuildcon kl. 23 (d), hvor klausulen gjør verftet ansvarlig for en ikke-kontraktsmessig oppfyllelse selv om kjøpers representant oppdager, men ikke varsler verftet om slike avvik under byggefasen (“...*failure to notify the Builder of any non-conformity shall [not] relieve the Builder from its obligations...*”). Slutningen blir dermed at verftet her vil være dårligere stilt enn hva som følger av reguleringen i Skip¹¹⁶.

Hva angår utstyrskontraktene inneholder ikke disse tilsvarende reguleringer, fordi bestiller her normalt ikke har tilsynsfunksjon under tilvirkningsprosessen.

2.4 Begrensning av utbedringsplikten

Selv om en mangelsutbedring i og for seg lar seg gjennomføre, kan kravet om retting være underlagt visse begrensninger. I det følgende vil det redegjøres for unntak fra utbedringsplikten som bygger på samfunnsmessige hensyn, herunder situasjoner der det foreligger et misforhold mellom kjøpers interesse i å få oppfylt et rettekraft, og selgers oppofrelser i tilknytning til rettingen.

2.4.1 Objektivt krav på retting?

Kaasen uttaler i tilknytning til NF 05 (Norsk Fabrikasjonskontrakt) at “*utbedringsplikten er absolutt*”¹¹⁷, noe som vil si at den absolutte hovedregel ganske enkelt er hva kontrakten fastslår; leverandøren plikter å utbedre mangler¹¹⁸. Hagstrøm hevder at når det først er konstatert at det foreligger en relevant mangel, har kjøperen etter kjøpsloven et ubetinget og objektivt krav på utbedring¹¹⁹. Det foreligger altså ikke noe vilkår om økonomisk verdi

¹¹⁶ At det her ikke er kompensasjonspflicht for merkostnadene fremgår ikke av ordlyden, men et slikt resultat er likevel hevdet i nettartikkel av Bugge.

¹¹⁷ Kaasen (2006) s.644

¹¹⁸ Kaasen

¹¹⁹ Hagstrøm (2011) s.391

for kjøper før utbedringsplikten iverksettes, eksempelvis i form av verdiforringelse. I tillegg fremholder Simonsen at mangelen heller ikke på annen måte behøver å være av betydning for kjøper¹²⁰.

Meland på sin side hevder at Simonsens synspunkt går for langt¹²¹, men uten å gi noen nærmere begrunnelse for uttalelsen. En kan imidlertid tilslutte seg Melands standpunkt i det det ville virke som unødig bruk av ressurser dersom selger skal kunne pålegges et ubetinget krav på retting ved dom på naturaloppfyllelse¹²², i tilfeller der mangelen overhodet ikke har betydning for kjøperen. Når det gjelder Kaasens standpunkt i relasjon til NF 05 kan dette imidlertid virke plausibelt da denne kontrakten synes å utelukke ordinært prisavslag som alternativ til utbedring, slik at mangelsutbedring fremstår som den eneste form for sanksjon¹²³. Det hevdes videre at denne retteplikten gjelder selv om det skulle føre til en uforholdsmessig ressursbruk for selgeren. På den annen side er det klart at avtl.§ 36 vil kunne få betydning i ekstraordinære tilfeller¹²⁴, men bestemmelsen er som kjent sjelden benyttet i kommersielle forhold¹²⁵.

2.4.2 Misforholdsbegrensningen

Det følger av kjl.§ 34 første ledd en begrensning av selgers retteplikt dersom denne påføres “...*urimelig kostnad eller ulempe*”, og kan karakteriseres som et unntak fra hovedregelen. Konkret innebærer det at det må foretas en interesseavveining på tilsvarende vis som ved krav om naturaloppfyllelse¹²⁶. Dette fordi et rettekraft i realiteten er “*en videreføring av*

¹²⁰ Simonsen (1999) s.345

¹²¹ Meland (2006) s.158 i note 240

¹²² Se pkt. 5.3.2

¹²³ Simonsen (1999) s.347

¹²⁴ Kaasen (2006) s.644

¹²⁵ Knoph (2009) s.265

¹²⁶ Jfr. kjl.§ 23 første ledd annet pkt.

retten til å kreve avtalen oppfylt etter sitt innhold”¹²⁷. Spørsmålet en nærmere må vurdere blir således hvorvidt et krav på retting vil påføre selger så store kostnader eller ulemper at det ikke samsvarer med kjøpers interesse i å få mangelen utbedret. Det avgjørende er om misforholdet er vesentlig, slik at et krav på retting dermed vil være urimelig ovenfor selgeren¹²⁸.

Både UNIDROIT Principles (art.7.7.2 litra b) samt PECL (art.9:102 (2) litra b) har tilsvarende retningslinjer der temaet er hvorvidt rettekrevet etter en interesseavveining kan anses å være “unreasonable”¹²⁹. Det samme må naturlig nok gjelde hvor retting så og si er umulig. Hagstrøm nevner som eksempel en tilvirkningskontrakt som forutsetter utvikling av en ny teknologi som det viser seg umulig å få til gjennomført¹³⁰. Krav på retting blir da uaktuelt.

2.4.2.1 Nærmere om “urimelig kostnad eller ulempe”

Selv om det i og for seg rent praktisk og økonomisk lar seg gjøre å foreta utbedring av mangelen, kan det på den annen side tenkes at utgiftene ved dette blir så betydelige at det må anses urimelig å pålegge selgeren en utbedringsplikt. Blir rettingen unødig kostnadskreven på grunn av manglende medvirkning fra kjøperen, synes det klart at selgeren må kunne kreve å bli holdt skadesløs¹³¹. Hva som nærmere bestemt er innenfor de akseptable rammer avgjøres etter forarbeidene ut i fra en skjønnsmessig vurdering, hvor selger retteplikt avhenger av om kostnadene samlet sett må anses for å være urimelige¹³².

¹²⁷ Hagstrøm (2011) s.393

¹²⁸ Hagstrøm (2011) s.386

¹²⁹ Hagstrøm (2011) s.385

¹³⁰ Hagstrøm (2011) s.393

¹³¹ Simonsen (1999) s.356

¹³² Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.84

Et eksempel som illustrerer unntaket kan være dersom kjøperen har tilholdssted i utlandet, og hvor selgers mulighet for utbedring er avhengig av at han sender sine folk til kjøperen. I tilvirkning kan dette derimot være en normal løsning¹³³. En annen problemstilling er dersom kostnaden ved utbedring blir uforholdsmessig høy i forhold til eventuell omlevering¹³⁴. Er det mangel ved en hårføner til et par hundre kroner, kan det således være økonomisk gunstig å isteden levere ny og mangelfri føner dersom feilen bare kan rettes ved bruk av flere arbeidstimer.

På den annen side blir ikke selgeren uten videre fri fra utbedringskravet bare fordi det påfører ham en betydelig kostnad ved å måtte skaffe deler eller utstyr som opprinnelig skulle ha medfulgt i henhold til kontrakten. Er en bil solgt uten at det medfølger skiboks kan ikke selgeren nekte å anskaffe dette med argument om at prisen er høy (under forutsetning om at det følger av avtalen at skiboks er inkludert). Men dersom det var forutsatt at skiboksen er brukt, har selgeren selvsagt ingen plikt til å anskaffe en ny i stedet. Er det ikke med rimelighet mulig å skaffe skiboks i den stand som forutsatt, må kjøperen i stedet nøye seg med prisavslag eller erstatning.

Videre gir forarbeidene eksempel på at det kan tenkes at situasjonen er slik at retting på et gitt tidspunkt vil volde selgeren urimelig kostnad, men at situasjonen forventes å kunne bli bedre innen kort tid. Eksempelvis dersom behovet for retting oppstår utenfor vanlig åpningstid, eller om salgstingen for øyeblikket befinner seg på et avsidesliggende sted, herunder feriested. I et slikt tilfelle kan ikke selgeren ubetinget avvise krav på retting, men må etter forholdene kunne kreve utsettelse eller at tingen for kjøperens rekning blir brakt til et egnet sted for å få utført rettingsarbeidet¹³⁵.

¹³³ Se pkt.4.1.3 sjette avsnitt

¹³⁴ Bergem (2008) s.190

¹³⁵ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.84

Når det kommer til “urimelig ulempe” gjengis det følgende momenter av forarbeidene¹³⁶, som før øvrig ikke er ment å være uttømmende;

*“Selgerens plikt til å foreta retting beror på den ene side av de **tekniske og praktiske muligheter** til dette. Både mangelens art og selgerens sakkunnskap kan ha betydning i den forbindelse. Selgere som er næringsdrivende vil ofte ha egne serviceapparater beregnet på utbedring av mangler o l, og vil da lettere bli ansett pliktige til å rette enn andre selgere. Det er imidlertid ikke noen forutsetning for rettingsplikten at selgeren har et slikt apparat, forutsatt at han likevel kan få utbedret mangelen uten særlig ulempe. Mangelen kan f eks være helt kurant å avhjelpe uten noen videre sakkunnskap, eller det kan være slik at selgeren har gode muligheter for å engasjere andre til å avhjelpe mangelen. Det kan derfor ikke sis generelt at plikten til retting bare gjelder for næringsdrivende. Som eksempel kan nevnes at en privatperson selger sin bil. I strid med avtalen blir bilen levert uten at varseltrekanten følger med. Har selgeren varseltrekanten liggende heime, er det neppe tvil om at han har plikt til å rette mangelen. Siden dette er en kurant del å skaffe fra en bilrekvisitaforretning, vil han også kunne ha plikt til å kjøpe en ny trekant dersom det viser seg at den gamle er kommet bort. I mange slike tilfelle vil det imidlertid være lettere for kjøperen å rette mangelen selv og kreve erstatning fra selgeren, og da må kjøperen finne seg i å gjøre dette”.*

2.4.2.2 Betydningen i tilvirkningskontrakter

Noen tilsvarende misforholdsbegrensning fremgår eksempelvis ikke av Skip, men det har tidligere vært antatt at en slik grense likevel må kunne innfortolkes¹³⁷. Etter omstendighetene kan det likevel i tilvirkningskontrakter være en høyere terskel for når misforholdsbegrensningen aktualiseres. Begrunnelsen er at det her har stor betydning for kjøper at produktet er mangelfritt, samt at det må stilles betydelige krav til selger i

¹³⁶ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.84

¹³⁷ Kaasen (2006) s.644 i note 108 angående skipsbyggingskontrakten av 1981

profesjonelle kontraktsforhold. At kravene må være strenge gjenspeiles av at misforholdsbegrensningen ofte glir over i mer force majeure lignende termer¹³⁸. I praksis vil da ansvaret isteden bli pålagt i form av erstatning¹³⁹.

¹³⁸ Se for eksempel NL 09 kl.36

¹³⁹ Hagstrøm (2011) s.393

3 Rettepliktens omfang

3.1 Problemstilling

Et rettekraft innebærer en fastholdelse av avtalen med krav om naturaloppfyllelse¹⁴⁰, hvor *“mangelens art og omfang vil...være retningsgivende for utbedringspliktens nærmere innhold”*¹⁴¹. Spørsmålet i det følgende er om omfanget av utbedringsplikten kan tenkes å være videre enn retting av den konkrete mangelen? I tillegg behandles også spørsmål om utbedringsplikt der kontraktsgjenstanden får en høyere totalverdi som følge av utbedringen, samt reguleringen der mangelen kan føres tilbake til en underleverandør.

3.2 Følgeskader

Dersom den mangelfulle gjenstand gjør skade på andre gjenstander som følge av feilen, oppstår spørsmålet om også disse skadene er omfattet av retteplikten.

I bustadoppføringslova er en slik utvidet retteplikt hjemlet i § 32 første ledd annet pkt. hvor det heter at *“Skade som mangelen har ført til på arbeid eller eiendom som er omfatta av avtalen mellom forbrukaren og entreprenøren, skal òg rettast dersom skaden er ei nærliggjande og pårekneleg følgje av mangelen”*. Svaret er derimot ikke like opplagt når det kommer til alminnelig kjøp.

Utgangspunktet er at det er selve mangelen som kan kreves rettet, jfr. kjl.§ 30 første ledd som taler som “denne” mangelen. På den annen side vil selgeren også kunne ha en interesse av å foreta utbedring av eventuelle følgeskader dersom alternativet er å bli utsatt for krav om erstatning¹⁴². I slike tilfeller gir Krüger anvisning om at det må *“...skilles*

¹⁴⁰ Simonsen (1999) s.343. Se pkt. 5.3.2

¹⁴¹ Simonsen (1999) s.350

¹⁴² Se kjl.§ 40

mellom mangelen selv og mangelens konsekvenser i forholdet". Praktisk betydning i for eksempel tilvirkning kan det ha å avgjøre om tvisten dreier seg om mangelsbegrepet eller mangelsvirkninger fordi utbedringsplikten for mangler i prinsippet går lengre enn erstatningsansvaret¹⁴³. Utbedringsplikt med hjemmel i kjl.§ 34 eller garanti omfatter normalt bare den konkrete mangelen på tingen selv, mens erstatningsreglene avgjør selgerens ansvar for dets konsekvenser¹⁴⁴. Omfanget av erstatningsansvaret for følgeskader kan dermed være styrende for hva selger ønsker skal være omfanget av utbedringen.

De ulike komponenter i et skip virker i de fleste sammenhenger som ledd i et stort puslespill. Feil ved en del vil dermed lett føre til skade på en annen, og verftet er derfor pålagt et totalansvar for skipet selv om de enkelte komponenter kan ha forskjellige underleverandører, jfr. art.X nr.2. I Skips forgjenger (kontrakten av 1981) ble verftets utbedringsplikt for følgeskader søkt begrenset til skader som var "en direkte og umiddelbar følge av mangelen"¹⁴⁵, og i Rt.1991 s.719 ble innholdet av denne bestemmelsen satt på prøve¹⁴⁶.

Saken omhandlet Hardhaus, et nybygget fiskefartøy. Kort tid etter overlevering oppsto brann i maskinrommet forårsaket av en oljelekkasje med påfølgende gassdannelse og eksplosjon. Brannårsaken ble ført tilbake til mangelfull montering av et manometer på et oljerør (måleinstrument for trykk). Det ble erkjent fra verftets side at de var ansvarlige for utbedring av oljelekkasjen, men bestred videre utbedringsansvar med henvisning til ordlyden i kontrakten; "direkte og umiddelbar" følge av mangelen.

¹⁴³ Krüger (1999) s.205

¹⁴⁴ Krüger (1999) s.206

¹⁴⁵ Se kontraktens § 12 nr.4 annet ledd

¹⁴⁶ Meland (2006) s.165

At dissensen var 3-2 viser at det var uenighet vedrørende tolkningsspørsmålet¹⁴⁷. Flertallets hovedargument var at den mangelfulle monteringen skapte en stor risiko for brann ved lekkasje, og at denne risikoen ble realisert. Videre antok man at tidsforløpet fra lekkasje til eksplosjon var kort og at skadene i hovedsak var begrenset til gjenstander i det samme rommet (maskinrommet). Disse momentene sett i sammenheng tilsa således at skadene var “*direkte og umiddelbare følger av de foreliggende mangler*”¹⁴⁸.

Mindretallet bygget på en artikkel som omhandlet 1981-kontrakten¹⁴⁹ der momentene var om skadefølgene var nødvendige eller en uomgåelig følge av mangelen, samt om mangelen var den eneste årsak til skadene eller om andre omstendigheter har medvirket. Ingen av de to betraktningssåtene ledet til at verftet i lys av sakens faktum kunne påføres ansvar for følgeskadene¹⁵⁰.

Resultatet i dommen førte til at man i Skip forsøkte å presisere bestemmelsen om følgeskader ytterligere. Det følger nå av art.X nr.3 a) at verftet ikke har utbedringsansvar for følgeskader med mellomliggende skadeårsak (“*...without any intermediate cause...*”), samt ikke for skade på del(er) som ikke tilhører samme utstyr eller system som den gjenstand som har mangel (“*...provided such part or parts can be considered to form a part of the same equipment or same system*”)¹⁵¹. I Newbuildcons kl.35 b) er spørsmålet regulert på tilsvarende vis som etter den norske kontrakten av 1981 (“*...direct and immediate consequence...*”). Hvor langt utbedringsplikten rekker fremstår dermed som mer uklart etter denne skipsbyggingskontrakten. Uansett må omfanget av retteplikten fortsatt være et skjønnsspørsmål, slik det var i Hardhaus-dommen.

¹⁴⁷ Se pkt. 1.3.2 tredje avsnitt

¹⁴⁸ Dommen s.725

¹⁴⁹ Av advokat Stephen Knudtzon i Nordisk Skipsrederforenings medlemsblad, spesialnummer A 1984

¹⁵⁰ Dommen s.727

¹⁵¹ Meland (2006) s.166

Ser man hen til utstyrskontraktene er det i NL 09 kl.21 annet ledd fastsatt at dersom selger er ansvarlig for en mangel, er denne også ansvarlig for utbedring av skader på selve produktet som en følge av mangelen. Det er pedagogiske grunner til at bestemmelsen direkte er inntatt i standarden da regelen tidligere har vært ansett som et ulovfestet prinsipp¹⁵². Tilsvarende bestemmelse er ikke inntatt i Orgalime, men gode grunner tilsier at det samme må gjelde dersom dette kontraktsettet legges til grunn.

Har mangelen ført til skader på annet enn produktet selv, reguleres forholdet av kl.35 i NL. Imidlertid er det her i vid utstrekning snakk om en *ansvarsfraskrivelse* for selgeren, dog med unntak for grov uaktsomhet, jfr. tredje ledd. Av første ledd følger det at *“Selgeren har intet ansvar for skade voldt av Produktet på fast eiendom eller løsøre og konsekvenser av slik skade dersom skaden inntreffer mens Produktet er i kjøperens besittelse”*, og i annet ledd; *“Kjøperen skal holde selgeren skadesløs i den utstrekning selgeren pålegges ansvar overfor tredjemann for slik skade eller tap som er nevnt i første avsnitt”*. Innholdsmessige likheter kan gjenfinnes i Orgalimes kl.40.

3.3 Berikelse

Spørsmålet er om selger har en utbedringsplikt i tilfeller hvor utbedring vil medføre at gjenstanden tilføres en høyere totalverdi enn den rett som følger av kontrakten? Og i så tilfelle om det gjelder en påfølgende kompensasjonsplikt for kjøper?

I utgangspunktet synes det klart at selger ikke kan pålegges en plikt til å forbedre en gjenstand utover det kontraktsmessige. I enkelte tilfeller kan imidlertid en berikelse være en naturlig konsekvens av at mangelen utbedres, eksempelvis ved installasjon av nyere og dyrere navigasjonsutstyr pga. manglende funksjonalitet ved det første. Om slikt

¹⁵² Bergsaker (2012) s.100

utskiftningsarbeid i lys av misforholdsbegrensningen ikke er urimelig overfor selgeren¹⁵³, vil retteplikten normalt opprettholdes¹⁵⁴.

Det andre spørsmålet som dukker opp i en slik sammenheng er om selger kan kreve merverdien utbetalt fra kjøper. For kjøpslovens vedkommende inneholder ingen av reglene noe om betaling for berikelse, men en analogi kan tenkes fra kjl.§ 65 som gjelder utbalansering av selgers og kjøpers nytteverdi ved heving¹⁵⁵.

Simonsen hevder at forbedring av kontraktsgjenstanden i utgangspunktet må utløse et berikelseskrav ovenfor kjøperen¹⁵⁶. For Skips del fremholder imidlertid Meland at verkstedet ikke kan kreve merverdien dekket av kjøper ved for eksempel installasjon av dyrere utstyr. Begrunnelsen er at skipet skal leveres i henhold til de spesifikasjoner som følger av kontrakten, og at det således ikke er grunnlag for berikelseskrav dersom dyrere utstyr må til for å tilfredsstillе kontraktskravene¹⁵⁷. Uansett kan det hevdes at det må gjelde en øvre grense for verditilførsel uten kompensasjonsplikt. Skulle det bli snakk om en betydelig verdiøkning, vil forholdet fort kunne gli over til et spørsmål der misforholdsbegrensningen slår inn¹⁵⁸.

Dersom kjøper vil måtte erstatte merverdien om utbedringen gjennomføres, vil det med rimelighet kunne kreves at selgeren gir varsel om dette slik at kjøper gis en mulighet til å trekke tilbake rettekrevet. Kjøpers økonomiske situasjon vil således kunne avgjøre om et eventuelt prisavslag vil være å foretrekke i det konkrete tilfellet¹⁵⁹.

¹⁵³ Se pkt. 2.4.2

¹⁵⁴ Simonsen (1999) s.349

¹⁵⁵ Krüger (1999) s.390

¹⁵⁶ Simonsen (1999) s.354

¹⁵⁷ Meland (2006) s.163

¹⁵⁸ Se pkt. 2.4.2

¹⁵⁹ Krüger (1999) s.390

3.4 Forholdet til underleverandører

I kjøpsloven er kjøpers rett til å rette mangelskrav direkte mot tidligere salgsledd hjemlet i kjl.§ 84 første ledd. Forutsetningen er at selgeren kan rette tilsvarende krav mot underleverandøren. Kjøperen trer med andre ord inn i selgers rettekraft mot sin underleverandør.

Fra et verfts ståsted kan et rettekraft fra rederen angå mangler som kleber ved en del eller et utført arbeid gjort av en underleverandør¹⁶⁰. Normalt vil ikke dette fritta verftet fra utbedringsplikten da det både i Skip og Newbuildcon er pålagt å svare for utstyr og deler som er levert av underleverandører¹⁶¹.

Den nærmere regulering i et slikt tilfelle er at underleverandøren har utbedringsplikt ovenfor verftet som sin kontraktsmotpart, eksempelvis med hjemmel i NL 09 eller Orgalime. Etter at skipet har blitt levert kan det derimot av praktiske årsaker bestemmes at rederen kan rette et utbedringskrav direkte mot underleverandøren ved at verftet overfører sine rettigheter etter underkontraktene¹⁶². Regulering samsvarer altså med lovens løsning. Det er likevel viktig å presisere at verftet fremdeles fullt ut er ansvarlig overfor rederen for at mangelsutbedringen gjennomføres; *“This provision shall in no way alter or diminish the Builder’s obligations under the Contract”*¹⁶³.

¹⁶⁰ Falkanger (2010) s.83

¹⁶¹ Skip art.X nr.2, Newbuildcon kl.35 a)

¹⁶² Jfr. Skip art.X nr.4; *“...assign to the Buyer any rights the Builder may have against any Subcontractors... ”*.

Se også Newbuildcon kl.35 g)

¹⁶³Jfr. Skip art.X nr.4

4 Gjennomføring av mangelsutbedringen

4.1 Stedet for rettingsarbeidet

4.1.1 Problemstilling

Man har på dette stadiet fått på det rene at det foreligger en mangel ved kontraktsgjenstanden og at selger er ansvarlig for mangelen gjennom sin retteplikt. Videre har kjøper overtatt tingen, og det er ofte tilfelle at det er lang avstand til selgerens tilholdssted. Et spørsmål som da reiser seg er hvor selve reparasjonen skal utføres?

4.1.2 Fraværende regulering i kjøpsloven

Verken kjøpsloven eller dens forarbeider har nærmere fastsettelse av hvor utbedringen skal skje. I praksis velges derfor det sted hvor utbedringen mest praktisk kan gjennomføres, eksempelvis ved selgers eget verksted¹⁶⁴.

Når stedet for rettingen er fastsatt, kan kjøperen normalt ikke innta en passiv stilling. Av kjøpslovens forarbeider følger det nemlig en forutsetning om at kjøperen må “...*yte rimelig medvirkning til rettingen, for eksempel ved at han sørger for å sende tingen til selgeren*”¹⁶⁵. Gjelder det imidlertid en mindre gjenstand som er kjøpt lokalt, synes det ganske opplagt at kjøperen selv må bringe og hente tingen i forbindelse med utbedring av mangelen, dersom avstanden tilsier det. Medvirkningsplikten må således bedømmes ut i fra de konkrete forhold, og hva som med rimelighet kan forventes av kjøperen¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Den kostnadmessige siden behandles i pkt. 4.2

¹⁶⁵ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.83

¹⁶⁶ Simonsen (1999) s.350

Skulle mot formodning forhold på kjøperens side hindre selgeren i å få utført rettingen, vil det selvsagt ikke foreligge brudd på retteplikten. Derimot kan det i et sådan tilfelle være aktuelt å legge rettingen “på is” inntil kjøperen legger forholdene bedre til rette¹⁶⁷.

4.1.3 Detaljerte bestemmelser i tilvirkning

I standardkontraktene er lokaliseringen for rettingsarbeidet ofte uttrykkelig regulert. For skipsbyggingskontraktene del er hovedregelen, i tråd med fast skipsbyggingspraksis, at mangler skal utbedres ved verftets eget anlegg, jfr. Skip art.X nr.3 b) første ledd (“...at the Builder’s yard”) og Newbuildcon kl.35 b (“...at the Shipyard... ”)¹⁶⁸.

Alt etter hvilke oppdrag et skip utfører, kan det befinne seg så å si over alt i verden i det en mangel gjør seg gjeldende. I enkelte tilfeller kan det derfor være mest hensiktsmessig å få utbedret mangler ved et annet verksted, eksempelvis for å unngå tidstap. Både etter Skip og Newbuildcon har kjøper en slik rett dersom han først har gitt verftet notis om at denne retten er ønskelig å iverksette¹⁶⁹. Hensynet bak reguleringen er at rederens behov for raskt å få mangelen utbedret, veier tyngre enn verftets ønske eller behov om å få utført reparasjonen ved eget anlegg¹⁷⁰.

Utføres mangelsutbedringen ved et annet verksted, vil verftet likevel måtte ta regningen¹⁷¹. Dog gjelder ikke dette for kostnader som overskrider den prisen som verftet normalt ville kunne kreve for tilsvarende arbeid ved eget anlegg¹⁷². Begrunnelsen er at verftet ikke skal

¹⁶⁷ Simonsen (1999) s.356

¹⁶⁸ Den kostnadmessige siden behandles i pkt. 4.2

¹⁶⁹ Skip art. X nr.3 b) annet ledd, Newbuildcon kl.35 c) og d)

¹⁷⁰ Meland (2006) s.167

¹⁷¹ Se pkt. 4.2

¹⁷² Jfr. Skip art.X nr.3 b). Newbuildcon pålegger i kl.35 d) (i) verftet å betale det mer usikre “...*reasonable cost and expenses of such repairs or replacements*”.

pålegges et større ansvar for reparasjonskostnader dersom rettingen må gjennomføres et annet sted. På den annen side skal verftet heller ikke bli bedre stilt¹⁷³.

Videre vil verftet ved fjernutbedring normalt ikke forholde seg passiv i utbedringsprosessen. I Skip art.X nr.3 litra b) fjerde ledd kommer en generell medvirkningsplikt til uttrykk gjennom en plikt til samarbeid for å få mangelen rettet; "*In any case, the Builder shall cooperate with the Buyer to find proper solutions to rectify the deficiency*". Prinsippet kan også sies å være en kontraktsfesting av den ulovfestede lojalitetsplikten i kontraktsretten¹⁷⁴.

I praksis sendes ofte nødvendige deler, materiell eller eget personell til stedet for å kvalitetssikre utbedringsarbeidet, enten i form av selv å utføre arbeidet eller for å overvåke reparasjonen¹⁷⁵. Dette er riktignok en rett verftet har, og ikke en plikt; "*...the Builder shall...be entitled to forward necessary replacement parts or materials.*"¹⁷⁶. Ofte gjøres det likevel for å bedre ivareta verftets interesser. Alternativt kan det anses tilfredsstillende å fremme instruksjoner og synspunkter vedrørende arbeidsutførelsen gjennom fjernkommunikasjon (IT), eller ved å engasjere en lokal inspektør for å ivareta verftets behov for kontroll¹⁷⁷.

For utstyrskontraktene er utgangspunktet det motsatte av skipsbyggingskontraktene, nemlig at manglene skal utbedres der hvor gjenstanden befinner seg¹⁷⁸. I NL 09 følger dette av

¹⁷³ Meland (2006) s.168

¹⁷⁴ Meland (2006) s.167, Simonsen (1999) s.356

¹⁷⁵ Se pkt. 4.2.2.4 om tilkomstutgifter

¹⁷⁶ Jfr. art.X nr.3 b) annet ledd annet pkt. Noen tilsvarende rett synes ikke å følge av Newbuildcon. Den nærmere reguleringen i kl.35 d) er at verftet har rett til å inspisere feilen ved egen representant på stedet, for deretter å skriftlig godkjenne om mangelen er omfattet av garantien. Feil ved skipet som skyldes mangelfullt reparasjonsarbeid utført av tredjemann er verftet ikke ansvarlige for, jfr. kl.37 c).

¹⁷⁷ Meland (2006) s.167

¹⁷⁸ Se pkt. 4.2.2.4 om tilkomstutgifter

kl.26 annet ledd; *“Reparasjonen utføres der Produktet befinner seg...”*, mens det i Orgalime fremgår av kl.30 annet ledd; *“..where the Product is located...”*. Hensynet bak reglene er at dette i normaltillfeller er ansett som den mest praktiske løsningen¹⁷⁹. For eksempel kan det dreie seg om et fryseanlegg installert i en tråler, hvor det sier seg selv at det vil kunne bli en omfattende og krevende prosess dersom dette skulle måtte demonteres og fraktes til selgeren for utbedring. En slik løsning ville også fort kunne karakteriseres som en “urimelig ulempe” for selgeren¹⁸⁰.

På den annen side opererer også NL og Orgalime med unntak fra hovedregelen. Utbedringen kan nemlig finne sted på en annen plass dersom selgeren finner det hensiktsmessig for begge parter, nærmere bestemt ved at produktet sendes til selgeren eller til det sted denne anviser; *“Reparasjonen utføres der Produktet befinner seg, med mindre selgeren finner det hensiktsmessig for begge parter at Produktet sendes til ham eller et sted han anviser for reparasjon eller utskiftning”*. Eksempelvis kan dette gjelde dersom selger behøver spesielt utbedringsutstyr. Det er altså opp til selgeren å ta beslutningen, men er samtidig forpliktet til å foreta en objektiv vurdering der kjøpers synspunkter må tas med i bedømmelsen¹⁸¹.

Under visse forutsetninger kan selgeren kreve at en feilaktig del demonteres og sendes til ham eller en plass han anviser¹⁸². Vilklårene er at retting faktisk kan skje ved å skifte ut den mangelfulle delen, og at demontering og innmontering kan foregå uten særskilt fagkompetanse. Når ny del sendes tilbake har selgeren dermed oppfylt sin utbedringsplikt.

¹⁷⁹ Bergsaker (2012) s.117

¹⁸⁰ Se pkt. 2.4.2

¹⁸¹ Bergsaker (2012) s.118. Tilsvarende regulering om hensiktsmessighet for begge parter fremgår ikke direkte av ordlyden i Orgalime kl.30 annet ledd, men det må antas at prinsippet også får betydning der. For øvrig kan det virke noe ensidig at dette er selgers beslutning, men han må på den annen side selv bære kostnadene ved forsendelsen, se pkt. 4.2.2.3 siste avsnitt

¹⁸² Jfr. NL 09 kl.26 tredje ledd, Orgalime kl.30 tredje ledd

Kan kjøperen selv foreta demontering og innmontering er dette totalt sett ansett som den rimeligste løsning dersom selgeren har tilhold på et fjerntliggende sted. Ressursforbruket til selgeren bør altså begrenses til det som faktisk er nødvendig at han selv må utføre¹⁸³.

4.1.4 Garantimaskinist

Både etter Skip og Newbuildcon gis det anledning til å oppnevne en såkalt garantimaskinist¹⁸⁴. I Skip er det verftet som oppnevr maskinisten, mens kjøper på sin side gis adgang til å *anmode* verftet som at dette gjøres; “*The Builder shall have the right and the Buyer may require the Builder to appoint a Guarantee Engineer...*”. Etter Newbuildcon kan det synes som om begge parter kan *kreve* at garantimaskinist oppnevnes, mens det fremdeles er verftet som foretar utnevnelsen; “*The Buyer shall have the right to require the Builder to, or the Builder may, appoint a Guarantee Engineer...*”. Om det reelt sett er noen forskjell i praksis, er vell heller tvilsomt. For øvrig er det bestemt at garantimaskinisten betales av kjøperen, selv om denne normalt er ansatt ved verftet¹⁸⁵.

Garantimaskinistens nærmere funksjon er for det første å kontrollere at skip og utstyr håndteres i samsvar med verftets instruksjoner, og befinner seg således om bord i skipet under garantiperioden. I tillegg vil han kunne motta garantikrav og utføre mangelsutbedringer direkte dersom det lar seg gjøre, og kan dermed sies å skulle ivareta begge parters interesse¹⁸⁶.

¹⁸³ Bergsaker (2012) s.118

¹⁸⁴ Skip art.X nr.6, Newbuildcon kl.36

¹⁸⁵ Jfr. Skip art.X nr.6 første ledd, Newbuildcon kl.36 b)

¹⁸⁶ Meland (2006) s.170

4.2 Nærmere om plassering av utbedringskostnader

4.2.1 Utgangspunkt

Temaet i det følgende er det økonomiske innholdet av retteplikten. I kjøpsloven følger utgangspunktet av § 34 første ledd hvor det heter at “*Kjøperen kan kreve at selgeren for egen rekning retter mangel...*”¹⁸⁷. Etter en naturlig språklig fortolkning tilsier dette at utbedringen skal skje kostnadsfritt for kjøperen, noe som i det hele synes opplagt i det retteplikten er en beføyelse på kjøpers hånd. Selv om det ikke følger eksplisitt av ordlyden, vil retteplikten i medhold av forarbeidene¹⁸⁸, først og fremst dreie seg om de direkte kostnadene forbundet med reparasjonen, eksempelvis utskiftbare deler og timelønn til reparatøren. Imidlertid vil det ved siden av de direkte kostnadene gjerne følge en del øvrige utlegg med en viss tilknytning til utbedringsplikten. Problemstillingen blir hvilken part som skal bære disse kostnadene?

4.2.2 Tilleggs kostnader

Med tilleggs kostnader (også kalt aksessoriske kostnader) siktes det altså til andre kostnader som har tilknytning til mangelsutbedringen utover de direkte kostnadene. Som et generelt utgangspunkt kan det hevdes at dersom tilleggs kostnadene ligger innenfor den naturlige risikozonen tilknyttet reparasjonsarbeidet, kan gode grunner tale for at det er selgeren som må bære kostnadene som en del av utbedringsplikten¹⁸⁹. I det følgende berøres noen typiske utgiftsposter, men det påpekes at det ikke er snakk om noen uttømmende fremstilling hva gjelder mulige tilleggs kostnader.

¹⁸⁷ Jfr. Skip art.X nr.2 første ledd, Newbuildcon kl.35 b), NL 09 kl.26 første ledd, Orgalime kl.30 første ledd

¹⁸⁸ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.83

¹⁸⁹ Simonsen (1999) s.352

4.2.2.1 Konstateringsutgifter

Spørsmålet gjelder klarlegging av hvorvidt en mangel er tilknyttet selgers eller kjøpers risiko, eksempelvis fabrikasjonsfeil eller feilbehandling¹⁹⁰. Ved konstatering av mangelen kan det dermed pådras utgifter, for eksempel til konsulenter¹⁹¹. Bakgrunnen er at selgeren ofte har en egeninteresse i at forholdet blir klassifisert som en fakturerbar reparasjon, og kan for eksempel hevde at forholdet ikke er dekket av garantien. Realiteten for kjøperen kan således bli at saken låses dersom han ikke innhenter ekstern ekspertise, noe han i første omgang selv må betale for¹⁹².

Konstateres det at det foreligger en relevant mangel, må kjøperen deretter kunne kreve utgiftene erstattet som en integrert del av selgeransvaret i kjl.§ 34¹⁹³. Selger har altså urettmessig bestridt retteplikt; selv om han ikke opprinnelig kan bebreides for å ha inntatt standpunktet, bærer han risikoen for sin feiloppfatning. En forutsetning for refusjon må uansett være at kostnadene kan karakteriseres som forsvarlige. Med andre ord vil kjøperen måtte være pålagt å begrense konstateringsutgiftene til det nødvendige¹⁹⁴.

I tilvirkning foretas normalt undersøkelser av selgeren selv, i det denne har best kunnskap om produktet samt i kraft av funksjonsgarantien (risikoen for mangler i garantiperioden)¹⁹⁵. I kontraktene er dermed ansvaret for kostnadene regulert, dersom selgeren blir påført utgifter i tilknytning til en uberettiget reklamasjon, for eksempel transport av personell eller materialer til undersøkelse av forholdet. NL 09 kl.31¹⁹⁶ pålegger kjøperen i et slikt tilfelle et risikoansvar som innebærer at det er denne som blir erstatningsansvarlig for kostnadene,

¹⁹⁰ Smnl. pkt. 2.2.4

¹⁹¹ Simonsen (1999) s.351

¹⁹² Krüger (1999) s.203

¹⁹³ Alternativt kjl.§ 67 første ledd, jfr.§ 40 første ledd, se Krüger (1999) s.203

¹⁹⁴ Simonsen (1999) s.353

¹⁹⁵ Krüger (1999) s.204 og s.390. Se pkt. 2.2.5.1

¹⁹⁶ Se også Orgalime kl.35

selv om gode grunner i utgangspunktet kunne tilsi at det forelå en mangel¹⁹⁷. Videre er det selgeren som har bevisbyrden for de konkrete utgiftene han blir påført, og bør således sørge for god dokumentasjon¹⁹⁸.

4.2.2.2 Inngrep i annet enn mangelsgjenstanden

Spørsmålet gjelder plassering av utgifter som knytter seg til nødvendige inngrep i annet en mangelsgjenstanden for å få gjennomført rettingen¹⁹⁹. Problemstillingen berøres i kjøpslovens forarbeider²⁰⁰, på bakgrunn av en høringsuttalelse fra Mekaniske Verksteders Landsforening i relasjon til innholdet i kjl.§ 34. Forslaget gikk ut på å innta tilsvarende bestemmelse som gjaldt i daværende NLM 84 pkt.60; *“Dersom eventuell demontering og innmontering medfører inngrep i annet enn leveransen, er arbeidet og omkostningene med dette leverandøren uvedkommende”*. Departementet på sin side mente at det ikke var naturlig med en slik detaljert regulering, og forkastet forslaget. I tillegg ble det uttalt; *“Departementet er for øvrig i tvil om det er rimelig med en generell regel av det innhold som er foreslått. Dersom for eksempel tingen er beregnet spesielt på innmontering i en annen ting, er det ikke uten videre gitt at kjøperen skal bære utgiftene med demontering og ny innmontering når det viser seg å være mangler ved salgstingen”*.

I NL 09 kl.27 er dette imidlertid den gjeldende løsning. Her heter det at kjøperen er ansvarlig for kostnadene dersom retting medfører inngrep i annet enn produktet²⁰¹. Typisk gjelder dette dersom en maskin er installert om bord i et skip. Det er altså da verftet som må sørge for demontering og innmontering, enten selv eller for egen regning²⁰².

¹⁹⁷ Tilsvarende må gjelde i skipsbygging, jfr. Meland (2006) s.162

¹⁹⁸ Bergsaker (2012) s.128

¹⁹⁹ Simonsen (1999) s.352

²⁰⁰ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.83

²⁰¹ Jfr. Orgalime kl.31

²⁰² Bergsaker (2012) s.120

4.2.2.3 Transportkostnader

Det følger av proposisjonen at selgeren er forpliktet til å dekke nødvendige fraktkostnader dersom tingen skal sendes²⁰³. Noen nærmere plikt til å legge ut for transportkostnader har derimot kjøperen ikke, men i praksis vil han av hensiktsmessige årsaker likevel gjøre det, for så å kreve refusjon av selgeren i ettertid²⁰⁴.

I enkelte tilvirkningskontrakter er det foretatt en motsatt regulering. Skip fastslår nemlig i art.X nr.3 c) at kjøperen må bære kostnadene ved å få skipet frem til det sted hvor utbedringen skal foretas²⁰⁵ (*“The Vessel shall in any case be taken at the **Buyer’s cost and expense** to the place elected for repair and modification...”*), noe som kan medføre en betydelig kostnad ved for eksempel sleping. En slik kostnadsregulering kan dermed i enkelte tilfeller fremstå som en vesentlig ulempe for kjøperen²⁰⁶.

Ifølge NL 09 kl.28 må selgeren, i samsvar med deklarasjonsrett, dekke fraktkostnader om han beslutter at produktet eller en del skal sendes til ham eller til det sted han anviser²⁰⁷. Av bestemmelsen fremgår det i tillegg at beskadigelsesrisikoen for tingen da ligger hos selgeren, og det blir derfor opp til ham å sørge for eventuell forsikring. Ettersom selgeren i medhold av kl.26 annet ledd kan kreve at gjenstanden sendes om det anses for å være mest hensiktsmessig for partene²⁰⁸, utgjør kostnads- og risikofordelingen i et slikt tilfelle en balansert løsning²⁰⁹.

²⁰³ Se pkt. 4.1.2

²⁰⁴ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.83

²⁰⁵ Se pkt. 4.1.3

²⁰⁶ Smnl. kjl.§ 36 første ledd, Meland (2006) s.163

²⁰⁷ Jfr. Orgalime kl.32.

²⁰⁸ Se pkt. 4.1.3

²⁰⁹ Bergsaker (2012) s.121

4.2.2.4 Tilkomstutgifter

Skal rettingen skje hos kjøperen, må selgeren etter kjøpslovens forarbeider bære reiseutgiftene for sine ansatte²¹⁰.

I Skip art.X nr.3 b) er det foretatt detaljerte reguleringer dersom mangelen ikke skal utbedres ved eget verft. I et slikt tilfelle omfatter ansvaret i tredje ledd reparasjonskostnader inkludert reise- og fraktkostnader, men altså ikke mer en beløpet det ville kostet å utbedre ved eget anlegg²¹¹. Betydningen av at “*The Builder’s liability shall...be limited to pay cost of repairs **including travelling and forwarding expenses** (unless paid by Subcontractors), but limited to the price of the work which the Builder would **normally charge** at its yard””, innebærer at reise- og fraktkostnader som verftet ville blitt påført ved retting ved eget anlegg skal inkluderes i beregningen.*

For å illustrere poenget kan det tenkes at for eksempel en propell er levert av verftets polske underleverandør, mens skipet er bygget og levert ved verftets anlegg i Norge. Fordrer mangelsutbedring at dette gjøres av underleverandørens egne ansatte, vil tilkomstutgiftene for deler og personell fra Polen til Norge anses for å være en del av kostnadene ved å utføre reparasjonen ved verftet (med mindre utgiftene dekkes av underleverandøren). Slike utgifter skal godskrives kjøper i den forstand at de inngår i det ”taket” som utgjør referanse for kostnadene som kan dekkes ved eksternt verft. Foretas for eksempel utbedringen istedenfor i Brasil, vil reise- og fraktkostnader også påløpe. Verftet er da altså ansvarlige for disse, men begrenset til hva det ville kostet å få utført rettingen i Norge. De øvrige kostnader må kjøperen hefte for²¹². Tilkomstutgifter for eget personell og kostnader for frakt av deler til utskifting eller spesialverktøy, må verftet selv dekke²¹³.

²¹⁰ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.83

²¹¹ Se pkt. 4.1.3

²¹² Meland (2006) s.168-169

²¹³ Meland (2006) s.169

I NL 09 og Orgalime er som nevnt hovedregelen at rettingen skal foretas der hvor produktet befinner seg²¹⁴. For å kunne oppfylle retteplikten må derfor selgeren som regel reise til dette stedet. NL kl.28 fastslår at slike tilkomstutgifter er selgers ansvar, og er egentlig en presisering av bestemmelsen i kl.26 første ledd om at *“Selgeren må selv bære kostnadene [ved utbedringen]... ”*²¹⁵.

Et annet spørsmål retter seg mot ansvaret for økte kostnader når produktet på det tidspunkt da mangelen skal rettes, befinner seg på et annet sted enn der det opprinnelig ble levert. Typisk er dette ved maskiner installert i et skip hvor maskinen først leveres til verftet, men hvor rettingen må foretas et annet sted der skipet senere befinner seg etter overlevering til reder. I NL 09 heter det i kl.29 at *“Kjøperen [verftet] skal bære de merkostnader for selgeren [underleverandøren] ved avhjelp av mangelen som forårsakes av at Produktet befinner seg på et annet sted enn det i avtalen angitte bestemmelsessted for levering fra selger til kjøper ... ”*²¹⁶. Formuleringen tydeliggjør at produktets tilsiktede sluttdestinasjon ikke har betydning for underleverandørens kostnadsansvar, uansett hvorvidt dette var på det rene for partene ved kontraktsinngåelsen eller ikke. I motsatt tilfelle må dette avtales særskilt²¹⁷.

²¹⁴ Se pkt. 4.1.3

²¹⁵ Bergsaker (2012) s.121

²¹⁶ Jfr. Orgalime kl.33.

²¹⁷ Bergsaker (2012) s.124

4.3 Tidsperspektivet for gjennomført retting

4.3.1 Problemstilling

Både når retting skjer etter krav fra kjøperen eller på selgers initiativ²¹⁸, må den videre gjennomføringen skje innen utgangen av en bestemt tidsramme (beføyelsene ved overskridelse vil bli behandlet i kap. 5). I det følgende er spørsmålet hvor lang tid selger har til rådighet ved utførelsen av rettingsarbeidet, herunder antall utbedringsforsøk dersom det første er forgjeves?

4.3.2 Rettefristen

For alminnelig kjøp følger det av kjl. § 37 at rettingen må foretas “...innen *rimelig tid*...”. Konkret kommer regelen til uttrykk i relasjon til selgers mulighet for avvergelse av kjøpers øvrige misligholdsbeføyelser. Av forarbeidene følger det imidlertid at fristbestemmelsen også får anvendelse ved utførelse av retteplikten, jfr. § 34 tredje ledd²¹⁹.

Hva som nærmere er innenfor “rimelig tid” må bedømmes både ut i fra hvilke type kjøp man har å gjøre med, samt mangelens art. Hensynet til selgeren tilsier at det må gis en viss tid, både til forberedelse og til selve gjennomføringen av rettingen. De faktorer som påvirker denne prosessen avgjør videre hva som er rimelig tid i det konkrete tilfellet²²⁰.

I standardene kan det ofte angis en strammere frist²²¹. Etter NL 09 kl.26 første ledd skal nemlig rettingen foretas “...uten *ugrunnet opphold*...”, og tilsvarende i Orgalime kl.30 første ledd; “...without *undue delay*...”. Innholdsmessig vil fristens lengde i hvert enkelt tilfelle bero på de faktiske omstendighetene, hvor utgangspunktet for å besvare spørsmålet

²¹⁸ Se pkt. 1.2.2

²¹⁹ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.86

²²⁰ Bergem (2008) s.202

²²¹ Simonsen (1999) s.356

er den tid som trengs ut i fra en objektivt sett fornuftig organisert reparasjon. Påfører mangelen stopp i kjøperens produksjon gir det uansett grunnlag for en raskere utbedring, enn hvor feilen ikke umiddelbart påvirker virksomheten²²².

I de her omtalte utstyrskontrakter er det videre fastslått at kjøperen skriftlig kan gi selgeren en siste rimelig tilleggsfrist for utbedring, før øvrige beføyelser kan påberopes²²³. En slik regulering gjenfinnes man ikke i kjøpslovens bestemmelser²²⁴, men det antas at kjøperen likevel har en adgang til å fastsette tilleggsfrist, selv uten uttrykkelig lovbestemmelse²²⁵.

Vilkåret for tilleggsfrist i NL 09 kl.32 første ledd er at selgeren ikke “...innen rimelig tid...” oppfyller sin retteplikt etter kl.26, og har dermed allerede her en viss frist ut over hva som kan betegnes som “uten ugrunnet opphold”. Begrunnelsen for unnlatt oppfyllelse kan eksempelvis være dersom andre oppdrag legger beslag på selgerens tid på den måten at han ikke får satt inn tilstrekkelige ressurser i rettingsarbeidet. Hva som er “rimelig tid” for selgeren til å gjennomføre retteplikten beror på de konkrete omstendigheter, men i praksis er det tidsmessige skillet mellom de to sistnevnte fristene nok så lite. Er det snakk om en ren rutinesak for selgeren, tolereres som oftest lite før også den rimelige tiden er utløpt. For øvrig må også lengden på den faktiske tilleggsfristen bero på de nærmere forholdene i den enkelte sak. Et grunnleggende vilkår for en siste rimelig frist er uansett at det må foreligge sannsynlighet for at utbedringen vil kunne føre til et tilfredsstillende resultat²²⁶.

I Skip følger det av art.X nr.1 at rettingen må gjennomføres “...within a reasonable time...”²²⁷. Hva som her er innenfor fristen må som ellers avgjøres konkret. Er det snakk

²²² Bergsaker (2012) s.115

²²³ NL 09 kl.32 første ledd, jfr. Orgalime kl.36 første ledd.

²²⁴ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.89-90, se dog kjl.§ 25 annet ledd

²²⁵ Bergem (2008) s.199, jfr. Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.88

²²⁶ Bergsaker (2012) s.129-131

²²⁷ Jfr. nr.3 a)

om kompliserte mangler, vil dette være et moment som taler for en lengre rettefrist for verftet. På den annen side må mangler som har betydning for driften av skipet og sikkerheten, utbedres så snart det lar seg gjøre. I slike tilfeller må mangelsutbedringen få høyeste prioritet av verftet²²⁸.

En upublisert voldgiftsdom illustrerer hvor omfattende det i enkelte tilfeller kan være å beregne hva som er “within a reasonable time”²²⁹. Saken gjaldt en reder som hadde bestilt et nybygg, og hvor forholdet var underlagt Skips art.X. Før leveringen ble det avdekket en mangel ved step-up giret, og partene avtalte at bestiller skulle kompenseres en angitt sum pr. uke inntil giret var i tilfredsstillende stand. Estimert utbedringstid ble angitt til å være 17 uker. Fartøyet ble levert i mars 2007, mens giret ble installert i august samme år. Imidlertid besto ikke giret testen, og ble derfor demontert for ytterligere utbedring. I mai 2008 ble det reparerte giret installert, samtidig som verftet betalte den avtalte kompensasjonen.

I november 2008 sviktet giret på ny, og reinstallasjon ble foretatt i november 2009. Etter enda en ny svikt i november 2010 bestemte verftet seg for å bestille nytt gir fra en annen underleverandør. Samtidig krevde rederiet erstatning fra verftet for det økonomiske tapet mangelen hadde påført dem i alle de periodene giret hadde vært ute av drift, i hovedsak på grunnlag av den ukentlige kompensasjonen som ble avtalt ved leveringen. Verftet var forbredt på å påta seg utbedringskostnadene, men avviste kravet om erstatning for det økonomiske tapet med henvisning til art.X nr.3 a) som inneholder en ansvarsfraskrivelse for slik tap så lenge mangelsutbedringen blir foretatt innen rimelig tid; *“Provided that the defect is remedied **within a reasonable time**, the Builder shall have **no other liability** for any damage or loss caused as a consequence of the defect...”*

²²⁸ Meland (2006) s.164

²²⁹ Gjengitt av Georg Scheel i Nordisk Skipsrederforenings medlemsblad, No.573 – November 2011 s.6251-6253

Voldgiftsdommeren fant at de ulike sammenbrudd av giret sannsynligvis hadde en felles bakenforliggende årsak som knyttet seg til konstruksjonsfeil. Hva som var innenfor “rimelig tid” måtte så evalueres på bakgrunn av hele perioden fra levering til endelig fullføring av reparasjonsarbeidet, estimert til slutten av 2011. Denne perioden var på omtrent fire og et halvt år, hvorpå giret hadde vært ute av funksjon i ca. tre år. Videre måtte den første perioden hvor verftet hadde betalt ukentlig kompensasjon også tillegges betydning ved bedømmelsen av tidsforbruket. Dommeren fremholdt så at i de fleste tilfeller ville en tidsperiode på fire og et halvt år utvilsomt overskride hva som var ment med “innen rimelig tid”, selv om giret hadde fungert i visse perioder.

Etter en nærmere vurdering ble ca.135 uker ansett for å være tillatt reparasjonstid. Momentene som ble vektlagt var både det tidsforbruk som faktisk var nødvendig for å få utført reparasjonene, samt mangelens innvirkning på driften av skipet og omfanget av det økonomiske tapet. Imidlertid hadde mangelen i saken begrenset innvirkning på virksomheten, i tillegg til at det økonomiske tapet var beskjedent. Men siden den kalkulerte tiden var overskredet, fikk rederen derfor medhold i at verftet ikke hadde utbedret mangelen innen rimelig tid.

4.3.3 Antall forsøk

Temaet er en nærmere drøftelse av antall utbedringsforsøk til disposisjon for selgeren. I denne sammenheng kan selger ønske ytterligere forsøk for å forhindre at han kommer i mislighold, og utbedringsplikten kan således også betegnes som en utbedringsrett.

Noen direkte regulering av antall forsøk finnes verken i kjøpsloven eller kontraktene, og svaret synes dermed å være at hver enkelt sak i stor grad vil avhenge av eget faktum. Ser man hen til forbrukerkjøpsloven er det imidlertid der fastsatt at selgeren som hovedregel ikke kan foreta mer en to utbedringsforsøk for samme mangel²³⁰. For alminnelig kjøp

²³⁰ Jfr. fkjl.§ 30 annet ledd

følger det av forarbeidene til kjl.§ 36 at kjøperen normalt må finne seg i at selger gjør flere forsøk på retting dersom det første mislykkes²³¹. Dersom det blir mange forsøk kan det derimot påføre kjøperen vesentlige ulemper, eksempelvis ved at han ikke får benyttet seg av gjenstanden over et lengre tidsrom. I tillegg kan også kjøperens tillitt svekkes når det gjelder hans tiltro til at gjenstanden vil bli funksjonsdyktig²³². I alle tilfeller må det uansett være på det rene at selgeren må operere innenfor den rimelige tiden for utført rettingsarbeid når det kommer til antall forsøk.

Et særlig spørsmål er om selger overhodet kan kreve noe utbedringsforsøk der det synes klart at dette vil medføre et betydelig tidsforbruk. I Scheels artikkel nevnt over blir dette besvart bekreftende, hvor det hevdes at selgeren normalt må kunne foreta minst et utbedringsforsøk, selv når det kreves en god del tid til disposisjon. I dommen fant man konkret at verftet måtte tillates å foreta minst to utbedringsforsøk (totalt 135 uker), uten å overskride tidsrammen. Hadde skipet blitt ubrukelig som følge av girets sammenbrudd, ville det derimot være tvilsomt om to utbedringsforsøk kunne bli tillat. Poenget er med andre ord at jo mer byrdefulle konsekvensene ved forsøk blir for kjøperen, desto kortere tid bør tillates. Foreligger det sannsynlighet for overskridelse av rimelighetsfristen allerede før noe forsøk er gjort, synes det derimot klart at kjøper må kunne nekte rettingsforsøk da forholdet kan karakteriseres som en form for antesipert inntreden av for eksempel hevningsrett²³³.

4.3.4 Fraværende tidsavgrensning

Enkelte ganger reguleres mangelsutbedringen uten noen nærmere angitt tidsfrist. Dette gjelder eksempelvis for Newbuildcon²³⁴. Det følger imidlertid av fast rettspraksis i Norge

²³¹ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.88

²³² Bergem (2008) s.198

²³³ Se pkt. 5.3.4.2

²³⁴ Se kl.35, jfr. kl.37 b)

at man i slike tilfeller innfortolker en forutsetningen om at rettingen uansett må ha skjedd innen rimelig tid²³⁵.

Den grunnleggende dom er Rt.1935 s.497. Saken gjaldt salg av et sildoljemaskineri der verkstedet hadde forpliktet seg til å rette mulige mangler, samtidig som at alt erstatningsansvar ble fraskrevet. Etter et halvt års forsøk på å utbedre mangler var det fremdeles usikkert når maskineriet ville bli kontraktsmessig. Høyesterett (dissens 4-3) antok så at utbedringen ikke kunne foregå i ubegrenset tid; *“Det maa...være bestemmelsens forutsetning at selgerens plikt til at rette feilene kunde oppfylles innenfor et tidsrum som ogsaa for kjøperen maatte staa som rimelig”*²³⁶.

4.3.5 Umiddelbar utbedring

I enkelte tilfeller vil behovet for utbedring være så akutt at det ikke kan ventes på utbedring av selgeren. Etter kjl.§ 36 tredje ledd fratras selgeren retten til å utbedre dersom det etter forholdene ville være urimelig å kreve at kjøperen må vente på at selgeren får utføre arbeidet. Eksempelvis kan dette være tilfellet dersom reder under første seilas oppdager hull i skroget, og skipet tar inn vann. Det vil i en slik situasjon være rimelig at reder kan søke nærmeste havn for å få utført reparasjonen²³⁷.

For øvrig regulerer ikke paragrafen spørsmålet om erstatning for slike utbedringskostnader, og hvor svaret således må bero på erstatningshjemmelen i kjl.§ 40. Dette må likevel bare gjelde for de påløpte merkostnadene ved utbedring av en tredjepart. De kostnadene som

²³⁵ Simonsen (1999) s.356

²³⁶ Jfr. også Wingull-dommen s.257; *“...kjøperen bør kunne forlange at utbedringen blir gjennomført innen rimelig tid”*.

²³⁷ Bergem (2008) s.200

selger skulle dekket om utbedringen ble foretatt av ham, vil ut i fra et berikelseshensyn kunne kreves tilbakeført på objektivt grunnlag²³⁸.

Som tidligere nevnt er det i skipsbyggingskontraktene gitt tillatelse til at utbedring blir foretatt ved et annet verksted dersom dette er mest hensiktsmessig, for eksempel på grunn av skipets lokalisering²³⁹. Det samme må naturlig nok gjelde hvor det foreligger akutt behov for utbedring.

I NL 09 kl.32 første ledd og Orgalime kl.36 annet ledd er utbedring av tredjemann først tillatt dersom selgeren misligholder sin retteplikt. Kjøperen kan altså i utgangspunktet ikke på egen hånd foreta utbedring ved tredjemann, for deretter å sende regningen til selgeren²⁴⁰. Imidlertid må det antas at selv uten lov- eller kontraktshjemmel, må kjøperen i nødstilfelle ha rett til å foreta utbedring et annet sted for deretter å kunne kreve refusjon fra selgeren for de nødvendige kostnader²⁴¹.

²³⁸ Simonsen (1999) s.358

²³⁹ Se pkt.4.1.3

²⁴⁰ Bergsaker (2012) s.117

²⁴¹ Hagstrøm (2011) s.403

5 Resultatet av rettingsarbeidet

5.1 Problemstilling

Problemstillingen i det siste kapittelet er virkningene vedrørende resultatet av rettingsarbeidet. Hovedspørsmålene retter seg mot konsekvenser av manglende utbedring, herunder iverksettelse av øvrige misligholdsbeføyelser som prisavslag, heving og erstatning.

5.2 Rettmessig mangelsutbedring

Er rettingen vellykket foreligger det ikke lengre noen mangel, og dermed heller ikke noe mislighold av kontrakten. Det ønskede resultat av rettingen er nettopp å fjerne de aktuelle mangler slik at kjøperens misligholdskrav elimineres²⁴². Har selgeren foretatt korrigerende av det mangelfulle, vil gjenstandens tilstand da samsvare med kontraktsvilkårene, såfremt det ikke oppdages ytterligere mangler. Balansen i kontraktsforholdet mellom partene er dermed gjenopprettet. Imidlertid kan kjøperen fremdeles ha et erstatningskrav i behold for den forsinkelsen som mangelsutbedringen har medført²⁴³.

For øvrig er det verdt å merke seg i kontraktene at gjennomført retting fører til en utvidelse av garantiperioden. I Skips art.X nr.2 a) forutsettes det at det skal avtales en utvidet garantiperiode for de mangler som er utbedret innenfor den opprinnelige garantiperioden²⁴⁴. En slik regulering har likhetstrekk med kjøploven hvor i hvert fall

²⁴² Det fremgår ikke av utbedringsreglene hvorvidt kjøperen må la seg avfinne med selve resultatet av rettingen. For Skip fremholder Meland på s.163 at rederen normalt må finne seg i skjønnhetsfeil og lignende etter utført retting, såfremt det ikke har betydning for skipets verdi, funksjonalitet eller driftssikkerhet.

²⁴³ Hagstrøm (2011) s.410, jfr. kjl.§ 27 første ledd

²⁴⁴ Jfr. Newbuildcon kl.35 e). Se også NL 09 kl.24, Orgalime kl.28

utskifting av betydelige deler skaper en utvidet reklamasjonsfrist som løper fra det tidspunkt tingen blir levert til kjøperen etter utført reparasjon²⁴⁵.

5.3 Sviktende mangelsutbedring

5.3.1 Ureparerte mangler

Et spørsmål gjelder gjenstående mangler som ikke har blitt utbedret ved garantitidens utløp. Noe egentlig *mislighold* vil det ikke nødvendigvis være snakk om, for eksempel dersom en mangel påberopes like før utløpet av garantiperioden. Hagstrøm hevder uansett at så lenge mangelen ikke er endelig utbedret, kan utløpet av fristen ikke innebære at kjøperen taper sitt krav²⁴⁶. Etter min oppfatning er nettopp poenget med garantiperioden at selger plikter å utbedre mangler som viser seg innen utløpet av fristen. Er mangelen påberopt, men ikke rettet, må kjøperen rimelig nok ha rettekrevet i behold. På den annen side kan kjøperen klart ikke gjøre gjeldende *nye* mangler etter at garantiperioden er utgått, dog med unntak for svik eller grov uaktsomhet fra selgers side²⁴⁷.

5.3.2 Tvangsgjennomføring

Hovedregelen i norsk kontraktsrett med hjemmel i kjl.§ 23 første ledd, jfr. § 22 annet ledd, er at kjøperen har krav på naturaloppfyllelse²⁴⁸. Dersom kravet ikke etterleveres, vil kjøperen ved dom få mulighet til tvangsfullbyrdelse etter tvangsl. kap.13²⁴⁹ med pålegg om løpende dagmulkt²⁵⁰. Kravet på retting er omfattet av dette prinsippet, som altså innebærer at

²⁴⁵ Bergem (2008) s.181

²⁴⁶ Hagstrøm (2011) s.403

²⁴⁷ Kjl.§ 33, jfr.§ 35 siste pkt.

²⁴⁸ Hagstrøm (2011) s.379, Krüger (1999) s.379, Bergem (2008) s.120. Utgangspunktet er imidlertid det motsatte etter engelsk rett hvor kjøperen må nøye seg med erstatning for ikke-oppfyllelse av kontrakten (Lilleholt i forelesning)

²⁴⁹ Lov av 26.juni 1992 nr.86

²⁵⁰ Jfr. tvangsl.§ 13-14

utbedringsplikten i prinsippet kan søkes tvangsgjennomført²⁵¹. Et eksempel er allerede omtalte Rt.1972 s.449 hvor oppdragstaker ble pålagt utbedringsplikt på en boligblokk. Et slik resultat ovenfor selger er imidlertid bare aktuelt dersom kjøperen vanskelig kan engasjere en tredjepart til gjennomføring av rettingen²⁵².

Et unntak følger så av den allerede omtalte misforholdsbegrensningen²⁵³. Et annet forbehold kan være oppfyllelse i kontrakter som krever ytelse av en ikke ubetydelig grad av personlig karakter. En påtvunget retteplikt ville altså i et sådan tilfelle lett kunne medføre et urimelig inngrep i vedkommendes personlige frihet²⁵⁴. I tråd med dette synspunktet utelukker også UNIDROIT Principless art.7.2.2 litra d naturaloppfyllelse der hvor *“performance is of an exclusively **personal character**”*. Eksempelvis kan ikke en bestiller av et maleri tvangsfullbyrde overfor kunstneren. Et motsatt resultat kan for eksempel følge dersom en advokat har gjort formelle feil ved utformelsen av et testament. Normalt har ikke tilvirkningsoppdrag blitt ansett for å overskride grensen for personlige arbeidsytelser, for eksempel som i den omtalte dom²⁵⁵. Fordrer derimot naturaloppfyllelse et tett samarbeid med kjøperen, kan grensen ofte være oversteget. I det hele må det være klart at det er *“...høyst upraktisk å tvinge en person til aktiv skapende virksomhet”*²⁵⁶.

5.3.3 Erstatning for utbedringskostnader

Tidligere har selgers objektive ansvar for kostnader knyttet til tillatt fjernutbedring blitt berørt²⁵⁷. Problemstillingen her er dersom selger ikke klarer, eller mot formodning ikke vil, foreta utbedring innen rimelig tid. Kjøpslovens forarbeider likestiller dette med tilfeller når

²⁵¹ Simonsen (1999) s.358

²⁵² Se pkt. 2.2.4

²⁵³ Se pkt. 2.4.2

²⁵⁴ Hagstrøm (2011) s.381

²⁵⁵ Se pkt. 2.2.4

²⁵⁶ Simonsen (1999) s.359

²⁵⁷ Se pkt. 4.2.2.4

selgeren forsøker utbedring, men mislykkes²⁵⁸. Fra kjøperens synspunkt har retting i realiteten da uteblitt. Spørsmålet må sees i lys av tvangsfullbyrdelse av utbedringsplikten, en sanksjon som ofte kanskje ikke er særlig praktisk da kjøperen isteden vil velge å gå til en tredjepart for å få mangelen rettet²⁵⁹.

Misligholdes utbedringsplikten, vil kjøperen etter kjl.§ 34 tredje ledd kunne kreve kostnadene ved fjernutbedring dekket av selgeren. En regel om slikt objektivt erstatningsansvar blir også vanligvis inntatt i tilvirkningsstandardene, for eksempel i NL 09 kl.32 a). Foreligger det først retteplikt, må det uansett antas at kjøper har adgang til slik erstatning ved mislighold, selv uten direkte kontraktshjemmel²⁶⁰. Begrunnelsen er at utbedringsgarantien i seg selv blir å betrakte som et tilstrekkelig ansvarsgrunnlag, slik det ble antatt i Rt.1983 s.342.

Firmaet TPP hadde som underentreprenør ved oppføring av en rekke hus for et borettslag, avgitt en 10 års garanti for taktekkingsarbeid. Samme år som ferdigstilling fant sted oppsto det etter hvert omfattende lekkasjer, hvorpå TPP utførte retting ved å lappe over antatte lekkasjesteder. Imidlertid ble det på grunnlag av en rapport fra Norges Byggforskningsinstitutt anbefalt at ny tekking var nødvendig etter at den gamle var fjernet. TPP var villige til å utføre dette arbeidet mot full dekning av kostnadene, dog med fradrag for utbedringsarbeider i det som var igjen av garantiperioden. Borettslaget avviste kravet og lot et annet firma utføre omtekkningen. Førstvoterende uttaler at: *”Jeg er enig med lagmannsretten i at TPP ved å innta dette standpunkt misligholdt reparasjonsplikten. Borettslaget var i denne situasjon berettiget til å overlate arbeidet til en annen, og borettslaget har krav på **erstatning på objektivt grunnlag** for det tap det derved er påført”*²⁶¹.

²⁵⁸ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.86

²⁵⁹ Lilleholt i forelesning

²⁶⁰ Hagstrøm (2011) s.402, Simonsen (1999) s.360

²⁶¹ Dommen s.347

Kjl.§ 34 tredje ledd pålegger så selgeren et erstatningsansvar for “forsvarlige utgifter”. I lys av misforholdsbegrensningen²⁶² vil imidlertid utbedringsplikten som nevnt avskjæres dersom kostnadene blir urimelig høye. Følgelig vil det samme kunne bli tilfelle for den subsidiære erstatningsplikten, hvor kjøperen derfor kan måtte nøye seg med prisavslag eller heving i medhold av kjl.§ 37, og/eller erstatning etter kjl.§ 40²⁶³. Lar retting seg foreta hos tredjepart, skal det likevel mye til for at selger ikke blir ansvarlig for kostnadene²⁶⁴.

Ved en nærmere vurdering av “forsvarlige utgifter” gir forarbeidene god veiledning²⁶⁵. Her heter det at utgiftene omfatter selve rettekostnadene, så vel som nødvendige transportkostnader og lignende. Forsvarlighetskravet innebærer at kjøperen selv må bære ekstrakostnadene dersom rettingen for eksempel er foretatt på en *unødig* dyr måte. Et eksempel kan være om rettingen blir foretatt på et merkeverksted, dersom mangelen åpenbart kunne bli like godt utbedret hos en lokal reparatør²⁶⁶. At kostnadene i seg selv blir høyere enn om selger selv hadde utbedret, er derimot irrelevant²⁶⁷. Kjøpers fremgangsmåte må altså kunne bedømmes som forsvarlig dersom refusjonskravet skal være i behold, og har nærmere bestemt en plikt til å begrense kostnadene til det nødvendige.

Blir retting ikke foretatt innen fristen, kan kjøperen etter NL 09 kl.32 selv velge mellom erstatning for utbedringskostnadene eller prisavslag²⁶⁸. Sistnevnte sanksjon vil bli omtalt senere²⁶⁹. Ved utbedring hos tredjemann er kjøperen her pålagt å gå frem på en “*fornuftig og rimelig måte*”, dog uten noen fastsatt beløpsmessig grense. Litra a) gir konkret kjøperen

²⁶² Se pkt. 2.4.2

²⁶³ Bergem (2008) s.194

²⁶⁴ Se pkt. 2.4.2

²⁶⁵ Ot.prp.nr.80 (1986-87) s.87

²⁶⁶ Bergem (2008) s.195

²⁶⁷ Simonsen (1999) s.361

²⁶⁸ Orgalime kl.36, jfr. kl.37 synes ikke å gi kjøperen slik valgrett, og er i første omgang henvist til refusjon av “...*reasonable costs*...”, jfr. kl.36 tredje ledd.

²⁶⁹ Se pkt. 5.3.4.1

en rett til reparasjon, men ikke en rett til modifiseringer eller endringer av produktet uten selgers godkjenning²⁷⁰. Bedømmelsen av om kjøperens fremgangsmåte er “fornuftig og rimelig” må i det hele avgjøres konkret. For øvrig innebærer uttrykket neppe noen realitetsforskjell i forhold til “forsvarlige utgifter” i kjøpslovens terminologi.

For Skip er det antatt at selgers ansvar for å dekke utbedringskostnader i utgangspunktet må være begrenset til hva det ville koste å få utbedret mangelen ved eget anlegg²⁷¹. Dette selv om verftet tidligere har forsøkt utbedring, men forgjeves²⁷². Til illustrasjon kan nevnes ND 1981 s.236.

Dommen gjaldt Skipsbyggingskontrakten av 1962 § 12, utførelse av garantiarbeider ved annet verksted. Ved oppgjør for diverse fakturaoppdrag fremsatte rederiet krav om fradrag for påløpte kostnader i forbindelse med retting av garantimangler ved et annet verksted. Retten fant at verftet selv hadde rett til å utføre de aktuelle garantiarbeidene, selv om det allerede hadde gjort flere forsøk med sviktende hell²⁷³. Fradraget ble derfor fastsatt til hva det ville kostet verftet dersom rettingen ble foretatt der.

5.3.4 Iverksettelse av øvrige misligholdsbeføyelser

For alminnelig kjøp følger det av kjl.§ 37 første ledd at dersom retting ikke kommer på tale eller ikke gjennomføres innen rimelig tid, kan subsidiære beføyelser iverksettes. Logikken er at så lenge retting er aktuelt, vil et samtidig krav om heving ikke være forenlig med rettekrevet. Tilsvarende vil et prisavslag være upraktisk å beregne før en kan fastslå

²⁷⁰ Bergsaker (2012) s.132

²⁷¹ Se pkt. 4.2.2.4

²⁷² Meland (2006) s.169

²⁷³ Se pkt. 4.3.3

resultatet av rettingsarbeidet²⁷⁴. Et eventuelt erstatningskrav for forsinkelse blir derimot ikke suspendert, jfr. kjl.§ 30 første ledd annet pkt.

I standardkontraktene er som nevnt utbedringsplikten gjort til den primære misligholdsbeføyelsen²⁷⁵. Den “industrielle garanti” med fraskrivelse av annet ansvar, har i lang tid blitt akseptert både av selger og kjøpersiden som en balansert løsning i normale kontraktsforløp. Dette gjelder særlig ved mindre feil hvor kjøperen i all hovedsak er interessert i at mangelen utbedres av den som har størst kunnskap om gjenstanden, nemlig selgeren. Ved større og skjulte mangler har imidlertid den “industrielle garanti” i sin tradisjonelle forstand ført til større problemer dersom selgeren ikke innen rimelig tid har lykkes i å utbedre mangelen²⁷⁶. Problemstillingen har vært om kjøperen fullt ut må være prisgitt selgerens mislykkede forsøk, og i ytterste konsekvens dermed bli stående rettsløs²⁷⁷.

Den grunnleggende dom i allerede omtalte Rt.1935 s.497²⁷⁸ har vært utgangspunktet for en praksis hvor ansvarsfraskrivende klausuler har blitt sensurert dersom mangelsutbedringen ikke lykkes innen rimelig tid²⁷⁹. En annen dom som har fulgt opp den samme linjen er den velkjente Wingull-dommen (voldgift), gjengitt i ND 1979 s.231.

Sakens kjerne var mislykket utbedringsforsøk på en maskinleveranse til skipet M/T Wingull, og hvor den dagjeldende standard for europeiske maskinleverandører gikk under navnet Form 188²⁸⁰. Innholdsmessig var kontrakten underlagt den “industrielle garanti”,

²⁷⁴ Hagstrøm (2011) s.390

²⁷⁵ Se pkt. 1.2.3

²⁷⁶ Bergsaker (2012) s.94-95

²⁷⁷ Solvang (2009) s.27

²⁷⁸ Se pkt. 4.3.4

²⁷⁹ Hagstrøm (2011) s.403, Krüger s.393

²⁸⁰ Jfr. Orgalime S 2012

altså utbedringsplikt i garantiperioden kombinert med fraskrivelse av erstatningsansvar. Retten uttaler:

“...forutsetningene for løsningen svikter hvis utbedringsveien ikke fører frem. Dette kan skyldes at selgeren forsømmer sin utbedringsplikt eller oppgir utbedringen som ugjennomførbar. I slike tilfelle kan selgeren ikke være beskyttet av ansvarsbegrensningene i garantiklausulen. Men det samme må gjelde hvor forsøkene stadig mislykkes; kjøperen bør kunne forlange at utbedringen blir gjennomført innen rimelig tid”²⁸¹.

På et tidspunkt måtte altså kjøperen ved mislykkede utbedringsforsøk kunne hevde at “nok er nok”. Konsekvensen bør da ikke være rettsløshet, men at øvrige misligholdsbeføyelser kan gjøres gjeldende. Motsetningsvis ville rederen kunne bli sittende med et ubrukelig anlegg, som maskinleverandøren hadde rett til å utbedre så å si i det uendelige²⁸².

Domstolenes holdning til at ansvarsfraskrivelse i enkelte tilfeller vil medføre urimelige resultater, har ført til endringer i de nyere standardene som inneholder en utbedringsgaranti. I Skip har man tatt hensyn til prinsippet i Wingull-dommen, hvor forutsetningen for ansvarsbegrensning nå er at mangler må ha blitt utbedret innen rimelig tid; *“...provided always that the deficiencies have been rectified **within a reasonable time**, the Builder shall have no responsibility...”*, jfr. art.X nr.1. Og i samme artikkel nr.3 a) heter det at; *“Provided the defect is remedied **within a reasonable time**, the Builder shall have no other liability...”*. Svikter så selgeren, vil kjøperen uten hensyn til hva som følger av garantiklausulen ha rett til å gjøre andre mangelsbeføyelser etter kjøpsloven gjeldende²⁸³.

²⁸¹ Dommen s.257

²⁸² Solvang (2009) s.33

²⁸³ Selvig (2010) s.367

Hva gjelder Newbuildcon, er det tidligere nevnt at kontrakten ikke inneholder noen frist for når utbedring må være gjort for å unngå ytterligere ansvar²⁸⁴. Kombinert med ansvarsfraskrivelsen i kl.37 b); *“Except to the extent expressly provided in Clause 35 (Builder’s Guarantee), the Builder shall have no liability...”*, må det i tråd med rettspraksis også her antas at øvrige misligholdsbeføyelser vil bli aktuelle dersom retteplikten ikke utøves innen rimelig tid.

Også i NL 09 kl.32 første ledd har man tatt høyde for at bakgrunnsretten kan få betydning; *“Er ikke forpliktelsene oppfylt innen den slik satte frist...”*²⁸⁵, kommer de øvrige sanksjoner til anvendelse som prisavslag eller heving kombinert med erstatning²⁸⁶.

5.3.4.1 Prisavslag

Det er på det nåværende stadiet klart at tidsrammen for gjennomført retting er overskredet, og at det fremdeles foreligger mangel ved salgsgjenstanden. I denne sammenheng er prisavslag den første av de øvrige misligholdsbeføyelsene som vil bli nærmere kommentert, en sanksjon som fremstår som lempeligere mot selgeren enn hevingsretten²⁸⁷. I motsetning til kompensasjon for utbedringskostnadene, vil prisavslag ikke fremstå som et surrogat for utbedringsplikten²⁸⁸. I realiteten fremstår sanksjonen som en subsidiær regel om objektivt ansvar²⁸⁹, begrenset til det verdiminuset mangelen har påført gjenstanden.

Etter systemet i kjøpsloven gir enhver verdireduksjon som følge av mangel en rett til prisavslag, og som skal beregnes forholdsmessig der verdiforholdet på leveringstidspunktet skal legges til grunn. Prisreduksjonen skal altså tilsvare forholdet mellom gjenstandens

²⁸⁴ Se pkt. 4.3.4

²⁸⁵ Se pkt. 4.3.2

²⁸⁶ Se Orgalime kl. 37, jfr. kl. 36

²⁸⁷ Krüger (1999) s.424. Se pkt. 5.3.4.2

²⁸⁸ Simonsen (1999) s.362

²⁸⁹ Krüger (1999) s.425, jfr. kjl.§ 37 første ledd

verdi i mangelfull og kontraktmessig tilstand. Dette følger av kjl.§ 38. Et slik proporsjonalitetsprinsipp har for øvrig ikke blitt fastsatt i UNIDROIT-prinsippene, men følger derimot av PECL art. 9:401; “*This reduction shall be **proportionate** to the decrease in the value of the performance...*”.

Dersom gjenstandens faktiske verdi i mangelfull tilstand viser seg vanskelig å beregne, kan en løsning være å se hen til hva det vil koste å utbedre mangelen på en forsvarlig måte. Prisavslaget settes dermed til differansen mellom kontraktsprisen og rettekostnadene²⁹⁰. Det økonomiske resultatet vil da samsvare med erstatningssummen for utbedringskostnadene etter kjl.§ 34 tredje ledd. Krever kjøperen derimot erstatning for utbedringskostnadene, vil det ikke samtidig kunne kreves prisavslag på basis av slike kostnader istedenfor verdireduksjonen. Men det kan hende gjenstanden vil ha redusert verdi også etter utført mangelutbedring²⁹¹.

I NL 09 kl.32 fremstår prisavslag som en av to valgfrie beføyelser dersom utbedringsplikten misligholdes²⁹². Konkret avgrenses prisavslaget oppad til “...20% av den avtalte kjøpesum”, jfr. litra b. Sanksjonen passer best for mindre alvorlige feil, hvor kjøperen fremdeles kan benytte seg av gjenstanden til tross for mangelen. Prisavslaget er her et godt egnet middel for å få avsluttet saken²⁹³. Overstiger derimot gjenstandens verdireduksjon 20% av kjøpesummen, vil kjøperen heller se seg bedre tjent med å velge alternativ a), erstatning for utbedringskostnadene eller alternativt heving og erstatning for oppfyllelsesinteressen.

²⁹⁰ Bergem (2008) s.205

²⁹¹ Bergem (2008) s.208

²⁹² Se pkt. 5.3.3

²⁹³ Bergsaker (2012) s.133

Går en over til Orgalime er prisavslaget i kl.37 litra a begrenset til 15% av kontraktsprisen. Ut i fra verftets ståsted som kjøper av utstyr, er det dermed klart at reguleringen i NL 09 vil være å foretrekke.

Skip inneholder ingen direkte hjemmel for prisavslag ved sviktende utbedring²⁹⁴. Økonomisk kompensasjon kan dermed i utgangspunktet bare kreves i form av erstatning for utbedringskostnadene²⁹⁵. Skulle retting derimot i sjeldne tilfeller bli uaktuelt på grunn av misforholdsbegrensningen, kan kjøperen naturlig nok ikke bli stående rettsløs. En nærliggende løsning kan være å benytte en tilsvarende regulering som i buofl.§ 33 annet ledd annet pkt²⁹⁶; “Blir kostnadene urimeleg høge i høve til det mangelen har å seie...skal prisavslaget være lik den verdireduksjonen som mangelen medfører”²⁹⁷.

5.3.4.2 Heving

I likhet med prisavslag vil også heving normalt være en sekundær beføyelse etter retting. Dette er tilfellet både når det er snakk om en utbedringsgaranti, så vel som etter bakgrunnsretten. Konkret innebærer heving et bortfall av partenes gjensidige rett og plikt til å oppfylle avtalen in natura, jfr. kjl.§ 64 første ledd. En slik virkning følger også av UNIDROITs art.7.3.5 (1) hvor det heter at “*Termination of the contract releases both parties from their obligations to effect and to receive future performance*”. Er retteplikten misligholdt, kan kjøperen altså heve kontrakten²⁹⁸.

Hovedvilkåret for hevingsrett følger av kjl.§ 39 første ledd, hvor kravet er at mangelen utgjør et “vesentlig kontraktsbrudd”. Også vesentlighetskravet samsvarer med UNI-

²⁹⁴ Derimot inneholder art.IV regulering om avslag i prisen ved avvik fra de garanterte egenskapene fart, forbruk og lastekapasitet. Tilsvarende i Newbuildcon kl.8-11

²⁹⁵ Skip art.X nr.1 og 3 b), jfr. Newbuildcon kl.35 d (i) og kl.37 b)

²⁹⁶ Simonsen (1999) s.370

²⁹⁷ Jfr. også hvtjl.§ 25 annet ledd annet pkt.

²⁹⁸ Jfr. kjl.§ 37 første ledd

DROIT, hvor det fastslås i art.7.3.1 (1) at “*A party may terminate the contract where failure of the other party to perform an obligation under the contract amounts to a **fundamental non-performance***”²⁹⁹. Det avgjørende er hvilken samlet betydning mangelen utgjør for kjøperen³⁰⁰. Dette innebærer videre at dersom kjøperen har krevd retting for en mindre alvorlig feil, vil heving ikke være en aktuell beføyelse dersom mangelen ikke utbedres innen rimelig tid.

I tilvirkning må det særlig legges vekt på mulighetene til retting. Da selgeren i et slikt kontraktsforhold har en stor interesse i at kjøperen beholder gjenstanden, bør derfor vesentlighetskravet her generelt stilles noe strengere³⁰¹. På den annen side vil for eksempel gjentatte og forfeilede rettingsforsøk kunne representere så store ulemper for kjøperen at det totalt sett gir grunnlag for heving³⁰².

I Skip er *virkningene* av kjøpers hevingsrett fastsatt i art.XII nr.1³⁰³, mens de materielle *vilkårene* (hva som anses som “vesentlig mislighold”) fremgår andre steder i kontrakten³⁰⁴. Ved sviktende utbedring er det imidlertid ikke foretatt regulering av hevingssspørsmålet, men det kan tenkes at reder vil kunne heve kontrakten på et slikt grunnlag³⁰⁵. Forutsetningen vil i hvert fall måtte være at mangelen er å betrakte som vesentlig, også etter forfeilede utbedringsforsøk. Ellers er det som nevnt at vesentlighetskravet må tolkes strengt ved tilvirkning. Et skip vil i de aller fleste tilfeller være spesielt tilvirket etter

²⁹⁹ Jfr. PECL art. 9:301

³⁰⁰ Hagstrøm (2011) s.430, Bergem (2008) s.210

³⁰¹ Bergem (2008) s.211

³⁰² Bergem (2008) s.202, Krüger (1999) s.412

³⁰³ Jfr. Newbuildcon kl.39 e)

³⁰⁴ Se for eksempel art.IV nr.1 b) om hevingsrett ved forsinket levering. Newbuildcon angir hevingsgrunnlagene for kjøperen i kl.39 a)

³⁰⁵ Meland (2006) s.180-181

rederens ønsker og behov, og dersom verftet må foreta dekningsalg av et spesialbygget skip, kan dette naturlig nok være vanskelig å få gjennomført³⁰⁶.

I NL 09 er hevingsretten hjemlet i kl.32 annet ledd, hvor kjøperen kan heve avtalen dersom mangelen er vesentlig. Tilsvarende i Orgalime kl.37 b) hvor vilkåret er at mangelen må fremstå som “substantial”.

5.3.4.3 Erstatning

Tidligere har erstatning for utbedringskostnader ved retting hos tredjepart vært drøftet³⁰⁷. I avhandlingens siste punkt skal det kort gjøres rede for erstatning i tilknytning til heving, hvor den alminnelige oppfatning er at et hevingskrav kan kombineres med erstatning for den positive kontraktsinteresse (oppfyllelsesinteressen)³⁰⁸. UNIDROIT fastsetter kombinasjonsprinsippet i art. 7.3.5 (2); *“Termination does not preclude claim for damages for non-performance”*.

Er erstatningsvilkårene til stede, skal kjøper altså stilles økonomisk som om riktig oppfyllelse var skjedd³⁰⁹. PECL art. 9:502 formulerer oppfyllelsesinteressen på følgende vis: *“The general measure of damages is such sum as will put the aggrieved party as **near-ly as possible into the position in which he would have been if the contract had been duly performed**. Such damages cover the loss which the aggrieved party has suffered and the gain of which he has been deprived”*.

³⁰⁶ Meland (2006) s.180-181

³⁰⁷ Se pkt. 5.3.3

³⁰⁸ Hagstrøm (2011) s.461, jfr. kjl.§ 30 første ledd annet pkt.

³⁰⁹ Hagstrøm (2011) s.540.

For at erstatning skal komme på tale, må det først foreligge et ansvarsgrunnlag³¹⁰. I kjl.§ 40 første ledd oppstilles det et kontrollansvar, hvor altså erstatningsansvar inntreder med mindre selgeren godtgjør at mangelen skyldes årsaker som ligger utenfor hans kontroll, og som han ikke med rimelighet kunne forventes å ha tatt i betraktning på avtaletiden³¹¹. For øvrig skiller kjøpsloven mellom direkte og indirekte tap³¹², hvor ansvaret for direkte tap er strengere ovenfor selgeren idet ansvar inntreder med mindre han kan påberope seg at mangelsårsaken ligger utenfor hans kontroll³¹³.

For kontrakter har det vært antatt at erstatningsplikt vil inntre, med mindre det kan konstateres som et mer eller mindre sikkert tolkningsresultat at erstatning ligger utenfor garantitilsagnet³¹⁴. I NL 09 er heving av avtalen kombinert med et erstatningskrav for lidt tap hjemlet i kl.32 litra b, men begrenset oppad til 20% av kjøpesummen. I Orgalime kl.37 b) er prosentsatsen 15, og innebærer at NL 09 også på dette punkt vil være å foretrekke for verftet³¹⁵. For Skips del følger det av art.XII siste ledd at verftet ved heving ikke skal ha noe ansvar for rederiets tap utover tilbakebetaling av de beløp som er fastsatt i klausulen³¹⁶.

Inneholder kontrakten begrensninger for konsekvenstap (tap som ikke er en direkte følge av kontraktsbruddet, men en avledet følge av det), må ansvarsfraskrivelsen normalt respekteres³¹⁷. Unntak kan imidlertid tenkes ved grov uaktsomhet eller forsettlig mislighold fra selgers side³¹⁸. I NL 09 kl.34 heter det; *“Selgeren har **intet ansvar** for mangler utover det som er foreskrevet...Dette gjelder ethvert tap mangelen måtte forårsake, som for*

³¹⁰ Selvig (2010) s.148

³¹¹ Jfr. kjl. § 27

³¹² Jfr. kjl. § 67 annet og tredje ledd

³¹³ Falkanger (2010) s.80

³¹⁴ Hagstrøm (2011) s.533

³¹⁵ Et separat spørsmål er imidlertid om slik ansvarsbegrensning vil stå seg, se Solvang (2009) s.38 flg.

³¹⁶ Se Newbuildcon kl.39 e)

³¹⁷ Simonsen (1999) s.362

³¹⁸ Hagstrøm (2011) s.478, Meland (2006) s.183

*eksempel driftstap, tapt fortjeneste og andre økonomiske konsekvenser. Denne begrensning av selgers ansvar **gjelder ikke** dersom han har utvist **grov uaktsomhet**”³¹⁹. Begrensning for konsekvenstap følger også innledningsvis av utbedringsgarantien i Skip art.X nr.1; “Save as provided below...the Builder shall have **no responsibility** for defects or the **consequences thereof (including loss of profit and loss of time)**....”³²⁰.*

³¹⁹ Jfr. Orgalime kl.39

³²⁰ Jfr. nr.3 a). Se Newbuildcon kl. 37 b) ii)

Referanseliste

Litteratur

- Bergem (2008) Bergem, John Egil. Berte-Elen R.Konow og Stein Rognlien. *Kjøpsloven 1988 og FN-konvensjonen 1980 om internasjonale løssørekjøp*. 3.utg. Oslo, 2008.
- Bergsaker (2012) Bergsaker, Olav og Mats Bergström. *Kommentar till NL 09*. 2012.
- Eckhoff (2001) Eckhoff, Torstein ved Jan E. Helgesen. *Rettskildelære*. 5.utg. Oslo, 2001.
- Falkanger (1997) Falkanger, Thor. *Tolkning av sjørettslige standardkontrakter – særlig om betydningen av forarbeider*. I: Festskrift til Birger Stuevold Lassen. 1997, s.289-302
- Falkanger (2010) Falkanger, Thor og Hans Jacob Bull. *Sjørett*. 7.utg. Oslo, 2010.
- Hagstrøm (2011) Hagstrøm, Viggo. *Obligasjonsrett*. 2.utg. Oslo, 2011.
- Hov (2007) Hov, Jo. *Avtalebrudd og partsskifte. Kontraksrett II*. 3.utg. Oslo, 2007.
- Kaasen (2006) Kaasen, Knut. *Petroleumskontrakter med kommentarer til NF 05 og NTK 05*. Oslo, 2006. (2.opplag 2012)
- Knoph (2009) Knoph, Ragnar. *Knophs oversikt over Norges rett*. 13.utg ved Kåre Lilleholt. Oslo, 2009.
- Kolrud (2004) Kolrud, Helge Jakob mfl. *NS 8405 Kommentarutgave*. Oslo, 2004
- Krüger (1999) Krüger, Kai. *Norsk kjøpsrett*. 4.utg. Bergen, 1999.
- Meland (2006) Meland, Øystein. *Skipsbygging. Kommentarer til Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt*. Bergen, 2006.
- Scheel (2011) Scheel, Georg. “*Within a reasonable time*”. I: Nordisk Skibsrederforenings medlemsblad. 2011, No.573 s.6251-6253
- Selvig (2010) Selvig, Erling og Kåre Lilleholt. *Kjøpsrett til studiebruk*. 4.utg. Oslo, 2010.
- Simonsen (1999) Simonsen, Lasse. *Kreditors mangelsbeføyelser – særlig for tilvirkningskontraktene*. I: Jussens Venner. 1999, s.305-398

Solvang (2009) Solvang, Trond. *Sensur av ansvarsfraskrivelser – Har prinsippet i Wingull-dommen (ND 1979 s.231) satt spor etter seg?* I: Lov og rett. 2009, nr.1 s.27-42

Lover

1907 Lov om kjøb av 24 mai 1907 nr. 2

1918 Lov om avslutning av avtaler, om fulmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven) av 31.mai 1918 nr.4

1988 Lov om kjøp (kjøpsloven) av 13.mai 1988 nr.27

1989 Lov om håndverkstjenester m.m for forbrukere (håndverkertjenesteloven) av 16.juni 1989 nr.63

1992 Lov om tvangsfullbyrdelse (tvangsfullbyrdelsesloven) av 26.juni 1992 nr.86

1992 Lov om avhending av fast eiendom (avhendingslova) av 3.juli 1992 nr.93

1997 Lov om avtalar med forbrukar om oppføring av ny bustad m.m. (bustadoppføringslova)

1999 Lov om husleieavtaler (husleieloven) av 26.mars 1999 nr.17

2002 Lov om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven) av 21.juni 2002 nr.34

2004 Lov om voldgift (voldgiftsloven) av 14.mai 2004 nr.25

2009 Lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven) av 9.jan 2009 nr.2

Forarbeid

Ot.prp.nr.80 (1986-87) A Kjøpslov B Lov om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen om kontrakter for internasjonale løsørekjøp.

Domsregister

Rettstidende

Rt.1935 s.497

Rt.1972 s.449 Terrassedommen

Rt.1981 s.445 Davangerdommen

Rt.1983 s.342

Rt.1991 s.719 Hardhaus

Rt.1992 s.64 P-pilledom II

Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender

ND 1979 s.231 Wingull

ND 1981 s.236

Internett

Bugge, Nils *NEWBUILDCON – The new international standard shipbuilding contract* <http://www.selmer.no/storypg.aspx?id=1338&ver=1&zone=130>

Lovdata Online <http://www.lovdata.no/>

Tidligere masteroppgaver

SELGERS UTBEDRINGSRETT VED SALG AV FAST EIENDOM ETTER AVHENDINGSLOVEN § 4-10 Levert 25.11.11 ved Det juridiske fakultet i Oslo med kand.nr. 649

AVHENDINGSLOVEN § 4-10

GARANTIANSVAR I PROFESJONELLE LEVERANSEAVTALER Levert 25.04.07 ved Det juridiske fakultet i Oslo med kand.nr. 507

Personlig meddelelse

Kaasen Kaasen, Knut. Scandinavian Institute of Maritime Law. Kontakt per e-post. 28.10.2011

Annet

- Helgesen, Jan Notater fra forelesning i rettskildelære våren 2011 ved Juridisk fakultet i Oslo.
- Lilleholt, Kåre Notater fra forelesning i obligasjonsrett 24.08.12 ved Juridisk fakultet i Oslo.
- UNIDROIT UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.
- PECL Principles of European Contract Law.